

הזרחת בצל הפגיעה

פגיעה מינית בישראל 2013

איגוד מרכזי הסיוע
לנפגעות ולנפגעי
תקיפה מינית

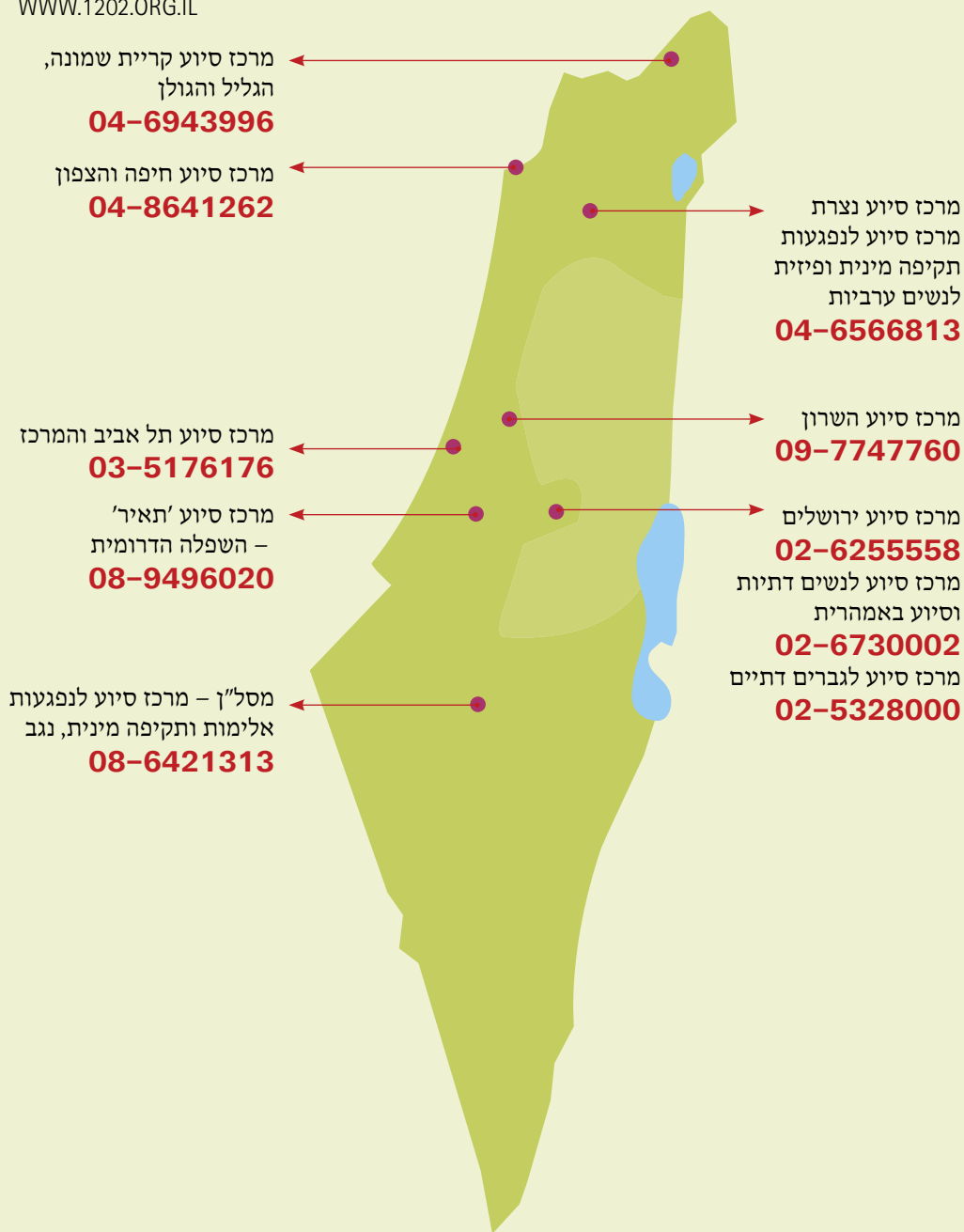

קווי החירום של מרכזי הסיוע

קווי החירום הארציים פועלים 24 שעות ביממה:
1202 לנשים, 1203 לגברים

WWW.1202.ORG.IL

הזרזות בצל הפגיעה

פגיעה מינית בישראל 2013

איגוד מרכזי הסיוע
לנפגעות ולנפגעי
תקיפה מינית

תוכן העניינים

איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית
מודה לקרנות ולחברות על תמיכתן בפעילותו:

The ARCCI gratefully acknowledges the support of:

יד הנדיב
ידידות טורונטו
מגדל חברה לביטוח בע"מ
מגנוליה
מתן משקיעים בקהילה
סופר פארם (ישראל) בע"מ
עיגול לטובה
קרן עזבונות
רונית רפאל – מדע היופי
PEF Israel Endowment Funds, Inc.
Greater Miami Jewish Federation
Jewish Women's Foundation of Metropolitan Chicago
The New Israel Fund
The Jewish Agency for Israel
The Samuel Sebba Charitable Trust

תורמות ותורמים פרטיים המעדיפים להישאר בעילום שם

איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית בישראל מוכר כמוסד ציבורי לצורך זיכוי ממס
בגין תרומה, לפי סעיף 46 לפקודת מס הכנסה. כארגון עצמאי, הממומן מתרומות בלבד.

ת.ד. 53262, ירושלים 9153102, טלפון: 073-7013246, פקס: 02-6521219

WWW.1202.ORG.IL

4	פתח דבר
6	איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית
8	נתוני מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית לשנת 2012
12	נתוני משטרת ישראל לשנת 2012
15	נתוני הפרקליטות לשנת 2012
19	"להתמודד עם זה ביחד" אילה ישראל-קלר
23	לשבור את חומת הפחד הורים שסירבו להשתיק
25	עדות ממבט אחר יעל טל
29	התמודדות הורים עם פגיעה מינית בחברה הערבית ג'נאן חדאד בולוס
33	הרגע הראשון: איך לזהות פגיעה מינית בילדים ואיך להתנהג במעמד הגילוי איריס אורן ושרי ברו
37	כולנו רקמה אחת יעל טל
42	תקשורת פתוחה היא המפתח אולגה סטאטלנד-וינטראוב
47	היער הוירטואלי שרית הראל-מימראן
53	"ועתה אחזתי חרשתי, אחיך הוא" עו"ד ליאת קליין
58	את/ה לא לבד מרכזי הסיוע ומקומות טיפול לילדים ונוער נפגעי תקיפה מינית ולבני משפחותיהם

הערה חשובה:

לאורך הדו"ח כולו מוזכרים הנפגעים והפוגעים, בעיקר בלשון זכר. חשוב לנו לציין
כי הבחירה להתייחסות בלשון זכר היא החלטה לשונית ולא תכנית.
בין הנפגעים והפוגעים ישנם נשים וגברים, ילדות וילדים והאיגוד פועל ללוות
ולתמוך בכולם ולמגר את התופעה המקיפה, לצערנו, את כל המינים והמגדרים.

צוות האיגוד	ועד מנהל	ועדת ביקורת
אורית סוליציאנו, מנכ"לית	שני אלוני	אלה מנו בן יוסף
עו"ד ליאת קליין, יועצת משפטית	טניה גלבוש	טלי פרץ כהן
אפרת אורן, דוברת	דבי גרוס	אירית חצרנוב
נועה גיל, פיתוח משאבים	בטי מרטין קורן	רינת קדם
	ליזה ניקולאיצ'וק	מרים שלר

הפקה: אפרת אורן
עריכה: שירה דינור וכנרת יפרח
צוות היגוי: דבי גרוס, שרית הראל-מימראן,
יעל טל, לינדה ח'ואלד אבו אלחוף, אילה ישראל, שרי ברו, אולגה סטאטלנד-וינטראוב, קרן שביט ושי זלוטניק
ריכוז נתונים: ציפי שוחט ולליב אגוזי
תרגום ועריכת לשון בערבית: רים חזאן
עיצוב ועריכה גרפית: יעל בוברמן
צילומים וציוורים: מתוך התערוכה 'איפה היית כשזה קרה' בהפקה ואוצרות של חגית גאון.

פתח דבר

"נולדתי למציאות של גילוי עריות והתעללות רבה ומגוונת" אומרת רותי, חברת פורום "קיימות" – קבוצת נשים, בוגרות קבוצות תמיכה במרכז הסיוע בירושלים. הן מספרות בדו"ח, בגוף ראשון על הפגיעה, על הקריאה לעזרה ועל השפעת הפגיעה על תפקודן כאמהות. אב שבתו נפגעה מינית והעז לשבור את קשר השתיקה ששרר לגבי הנושא מסכם בעדותו: "אין מוסכמה חברתית חשובה יותר מן הצדק, ואין מחיר גבוה מדי לחירותו ולזכותו של כל ילד בעולמנו לחיות בבטחה".

השנה, בחרנו להקדיש את הדו"ח השנתי של איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית לנושא "הורות בצל הפגיעה", לאור העובדה כי שיעור גבוה מאוד של פגיעות מיניות מתרחשות בתקופת הילדות – למעלה מ-60% מהפניות למרכזי הסיוע הן על רקע פגיעה מינית שהתרחשה עד גיל 18.

הדו"ח מציג נתונים ופילוחים של פניות לתשעת מרכזי הסיוע הפועלים ברחבי הארץ, וכן נתונים לגבי מספר התיקים של עבירות מין שנפתחו במשטרה ובפרקליטות. קרוב ל-40,000 פניות הגיעו בשנת 2012 למרכזי הסיוע, מתוכן, כ-7,700 פניות חדשות. כ-64% מהפניות מדווחות על פגיעה שארעה עד גיל 18 וב-88% מהמקרים נעשתה הפגיעה על-ידי אדם מוכר.

הנתונים הללו מצמררים ומציגים מציאות מרה וכואבת בה פגיעה מינית היא תופעה נרחבת, הפוגעת ברבות וברבים. מרבית הפגיעות מתרחשות בתקופת הילדות וגורמות נזקים אדירים לנפש הצעירה, נזקים שמותרים, לא פעם, צלקות נפשיות קשות ועמוקות מהן לא ניתן להשתקם באופן מלא. קשר השתיקה המלווה את הפגיעה בשל בוש, האשמה עצמית וחשש מהסטיגמות הנלוות לחשיפה מקשה לסייע לנפגעות ולנפגעים.

אנו תקווה שבעקבות פרסום הדו"ח נצליח להעלות את המודעות הציבורית להיקף התופעה ונלמד להבחין בילדים ובבני הנוער שעברו פגיעה, לשאול את השאלות הנכונות, לזהות את סימני המצוקה ולאפשר להם מרחב בו יחווו בטוחים ומוגנים לספר ולשתף, ללא שיפוטיות וללא אשמה, ולא נותר אותם בבדידותם.

מתוך הבנה שפגיעה מינית פוגעת גם במרקם המשפחתי, אנו קוראות לרשויות המדינה להרחיב את הסיוע והתמיכה בנפגעות ובנפגעי תקיפה מינית ולהבין שבנוסף לטיפול בנפגע, נדרש גם טיפול בהורים ובמשפחה. וכי גם על הרשויות מוטלת אחריות לדאוג לאותו מרחב מוגן, בו ירגישו הנפגעות שאינן לבד, שיש מי שמחזק אותן, מקשיב להן ותומך בהן.

צמצום מימדי האלימות המינית בחברה תתאפשר על-ידי שילוב בין פעולות הסברה ומניעה, הגברת האכיפה, הנגשת ההליך המשפטי לנפגעות ויצירת מערך שיקום ופיצוי הולם.

בדו"ח מופיעים מאמרים העוסקים בהיבטים שונים של הורות בצל הפגיעה המינית: מאמר העוסק במורכבות הטיפול הנפשי בהורים לילדים שעברו פגיעה מינית ומטרתו לפתוח צוהר לעולמם של הורים, שהצליחו לפנות לסיוע על אף המכשולים, הבושה והאשמה; מאמר ובו פיסות עדויות כתובות של נשים מפורום קיימות המתייחסות לנושאים של הורות ושל זיהוי ומניעת הפגיעה; מאמר העוסק בהתמודדות של הורים בחברה הערבית עם הפגיעה המינית, בה, בנוסף לפגיעה, הם נדרשים להתמודד גם עם מורכבויות נוספות שיש לתת עליהן את הדעת: הקושי לדבר במפורש על מין והחשש הרב מההשלכות החברתיות של הפגיעה.

בהמשך מובאת סקירה של סימני המצוקה העיקריים של ילדים שנפגעו מינית וכן המלצות כיצד לנהוג במקרה בו התגלתה פגיעה, ולאחריה ראיון עם ראשת היחידה למיניות ומניעת פגיעה בילדים ובבני-נוער בשירות פסיכולוגי ייעוצי במשרד החינוך, הילה סגל, המדברת על חשיבות השותפות בין מערכת החינוך לבין ההורים במניעה ובטיפול בפגיעות מיניות.

עוד עוסק הדו"ח בתנאים ליצירת תקשורת בריאה בין הורים וילדים ובחשיבות קיום שיח פתוח בנושא מיניות על מנת לזהות פגיעה מינית ולטפל בה במועד קרוב, ככל האפשר, למועד התרחשותה. הפגיעה המינית במרחב הווירטואלי נסקרת גם היא בדו"ח, בדגש על החשיבות של מודעות ההורים לנושא והצורך להתנהל נכון כדי לסייע לילדים.

גם חובת הדיווח והטיפול המשפטי בתופעת הפגיעה המינית בקטינים נידונה בדו"ח – מהמאמר בנושא עולה כי יש כשל אמיתי ותת-דיווח אודות פגיעות בילדים למרות החקיקה הקיימת, וזאת בשל הקושי בזיהוי נכון של הפגיעה.

תודות לשותפות במלאכת הפקת הדו"ח: לדוברת האיגוד אפרת אורן אשר ניצחה על מלאכת הכתיבה וההפקה, לוועדת ההיגוי שכללה את: דבי גרוס, שרית מימראן, יעל טל, לינדה ח'ואלד אבו אלחוף, אילה ישראל-קלר, שרי ברו, אולגה סטאטלנד-וינטראוב, קרן שביט ושי זלוטניק. תודה לאמניות גל כהן, חוה פוליבורדה, חנה דהן פליסינג, לילי פישר, שרון פפאי, והאוצרת חגית גאון אשר אפשרו לנו לשלב את יצירותיהן בדו"ח ולהציג גם במימד הויזואלי את נושא האלימות המינית.

תודות מיוחדות לצוות המסור של האיגוד שפועל ללא לאות במאבק נגד אלימות מינית: היועצת המשפטית עו"ד ליאת קליין, דוברת האיגוד אפרת אורן וגייסת המשאבים נועה גיל. תודות מיוחדות לאיה פוגל ולחברותינו ב"עזרת נשים" אשר תומכות בנו ומסייעות לגייס תמיכה ציבורית ופיננסית לשליחותינו החשובה, למנהלות של תשעת מרכזי הסיוע הפועלים ברחבי הארץ, אשר נושאות על כתפיהן את הסיוע לאלפי פונות ופונים, ולכל המתנדבות והמתנדבים העושים לילות כימים במאבק הבלתי מתפשר נגד אלימות מינית בישראל.

אורית סוליצ'אנו

אורית סוליצ'אנו

מנכ"לית איגוד מרכזי הסיוע

לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית

איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית 2012

איגוד מרכזי הסיוע הוקם בשנת 1990 כארגון גג של תשעה מרכזי סיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית בישראל. איגוד מרכזי הסיוע הוא הארגון היחיד בארץ שפעילותו ממוקדת במאבק באלימות מינית נגד נשים, ילדים וגברים.

מרכזי הסיוע פועלים ברמה פרטנית, בהענקת סיוע נפשי וליווי לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית, וברמה המקומית בהעלאת מודעות והסברה וכן בחינוך ובחיזוק הקשר עם הקהילה. איגוד מרכזי הסיוע פועל ברמה הארצית כסוכן לשינוי חברתי, למען השגת זכויות ושיפור השירותים הניתנים לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית, להפחתת התופעה, ובטווח הארוך – למיגורה מהנוף החברתי בישראל.

על אף שהאלימות המינית הינה תופעה רווחת בחברות מפותחות, היא נתפסת, רק לעתים רחוקות, כהפרה בוטה של זכויות אדם, המערערת את אושיות החברה הדמוקרטית. איגוד מרכזי הסיוע פועל בגישה רב-תחומית על מנת למגר את התופעה המושרשת וההרסנית של האלימות המינית.

פעילות איגוד מרכזי הסיוע כוללת פעילויות רבות ומגוונות בתחומי המשפט, התקשורת, החברה והחינוך. בין הפעילויות: העלאת יוזמות חקיקה וסיוע בקידומן, העלאת מודעות לתופעת האלימות המינית באמצעות כלי התקשורת, פיתוח וייזום ימי עיון ופעילויות חינוך בנושא, פרסום דו"ח שנתי כולל של מרכזי הסיוע, ייצוג בוועדות פרלמנטריות ובוועדה המייעצת של הרשות לקידום מעמד האישה בישראל, שימוש כחברות מייצגת בקואליציה לקידום זכויות נפגעי עברה, בקואליציה לצדק מאחה, בקואליציה למאבק בסחר בנשים ובקואליציה למאבק בפורנוגרפיה, ועבודה משותפת עם ארגוני נשים בארץ ובחור"ל.

על פעילות האיגוד בזירה המשפטית אחראית המחלקה המשפטית של איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית. המחלקה שמה לה למטרה לייצג את האיגוד בערכאות המשפטיות, לייצג לרכוזות הליווי בהליך הפלילי, להעניק סיוע משפטי לנפגעות בסוגיות עקרוניות ולפעול לשינוי שיח משפטי ולחיזוק ההגנה על זכויותיהם של נפגעות ונפגעי תקיפה מינית באמצעות שורה של הליכים משפטיים.

זירה הפוליטית והפרלמנטאית פועל האיגוד בקרב מקבלי ההחלטות בכנסת ובממשלה במטרה להעלות את המודעות לתופעת הפגיעה המינית, ולהשפיע על מדיניות מקבלי ההחלטות בנושאי הקצאת משאבים, חקיקה, יישום ואכיפה ועוד.

הפעילות הציבורית של איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית מנוהלת על-ידי המחלקה לדוברות והסברה של האיגוד ומטרתה היא להשמיע את קולן של נפגעות תקיפה מינית בכל זירה ציבורית רלוונטית – היות שקולן מושקע ונאלם, לא אחת, בשל הבושה והאשמה המתלוות לפגיעה; להגיב לנושאים העולים לסדר היום הציבורי בנושא פגיעה מינית; ליזום קמפיילים להעלאת המודעות לנושא ולארגן אירועים ציבוריים ושיתופי פעולה עם ארגונים שונים במטרה לפרוץ את קשר השתיקה סביב נושא הפגיעה המינית בישראל.

באמצעות יוזמה, השתתפות ושיתוף פעולה באירועים, הקמת גופים מעורבים והעברת מידע, עוסק האיגוד גם בהשפעה על קובעי מדיניות. במהלך שנת 2012 פעל האיגוד, בשיתוף עם משרד הבריאות, להקמת ועדה לבחינת נושא ההפרדה המגדרית במחלקות אשפוז; יזם וקיים אירוע "שולחן עגול", לו היו שותפים נציגי משרדי ממשלה רבים, בנושא האלימות המינית בין בני זוג כצומת של אלימות במשפחה ועבירות מין, שאורגן בשיתוף ארגון ויצ"ו והרשות לקידום מעמד האישה במשרד ראש הממשלה; האיגוד יזם יום עיון ליועצים משפטיים ברשויות המקומיות בתחום ההטרדה המינית, בשיתוף השלטון המקומי בישראל; השתתף וארגן הרצאות בכנסים ובהשתלמויות לשופטים מטעם המכון להשתלמויות שופטים בנושא עבירות מין; השתתף בהשתלמויות לצוות המחלקה לחקירות שוטרים, לצוות מחלקת עררים ובהשתלמות חוקרים ארצית בנושא פגיעה מינית; שיתף פעולה עם המועצה לבריאות האישה בנושא פגיעה מינית במסגרת הריון ולידה; יזם ימי עיון והשתלמויות בנושא פגיעות מיניות לצוותים רפואיים ולמטפלים בבעלי מוגבלויות, בשיתוף ארגון 'בזכות'; ייצג את תחום הטיפול באלימות מינית במסגרת שיתוף פעולה רב-ארגוני ביוזמת עמותת איתך (מעכי), הפועל ליישום החלטה 1325 בנושא אלימות נגד נשים במשפט הישראלי ופעל להעברת סדנאות בנושא סיקור אירועים הנוגעים באלימות מינית לעורכים וכתבים בכלי התקשורת.

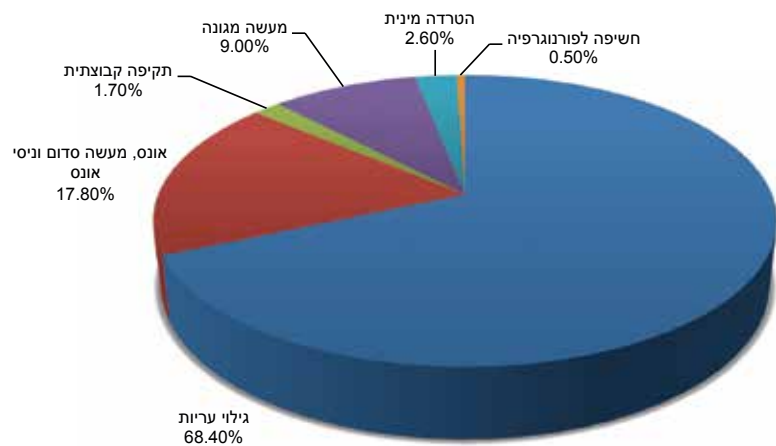
בשנים האחרונות הגיע האיגוד להישגים רבים בתחומי החקיקה, שיפור השירותים הניתנים לנפגעות ולנפגעים ובהגברת מודעות לגורמים לתקיפה מינית ולדרכים למניעתה. בתחום המשפטי ניתן למנות בהישגי האיגוד ייזום וקידום הצעות חוק רבות בנושא אלימות מינית וביניהן: תיקון הוראת סעיף 352 לחוק העונשין, שעניינו הרחבת ההגנה מפני פרסום כפוי של נפגעות ונפגעי עבירות מין וצילום בנסיבות של הטרדה, תיקון לחוק זכויות נפגעי עבירה, שעניינו מתן אפשרות לנפגע עבירת מין לקבל מידע מתוך מרשם עברייני המין המתייחס לסביבת מגוריו ועבודתו של עברייני המין הפוגע והארכת תקופת ההתיישנות בגין הגשת תביעות מכוח החוק למניעת הטרדה מינית משלוש שנים לשבע שנים ויותר. כמו כן הצטרף האיגוד כ"דידי" בית משפט בהליכים שונים שעניינם: הסרת צווי איסור פרסום גורפים על חקירות בגין עבירות מין והגשת עתירות שונות לבג"צ הנוגעות למעמדן של נפגעות העבירה בהליך הפלילי.

חלוקה על-פי סוג הפגיעה

מתוך כלל הפניות

מתוך הפניות הנוגעות לילדים מתחת לגיל 12

נתוני מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית בשנת 2012*

מספר הפניות

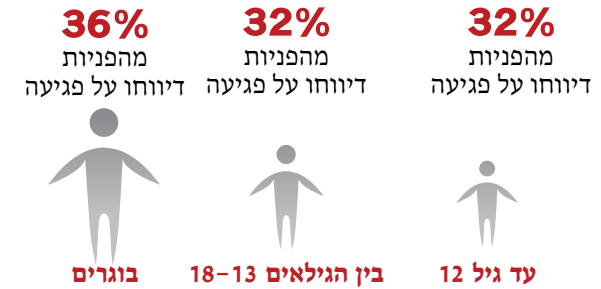

הגיעו למרכזי הסיוע בשנת 2012

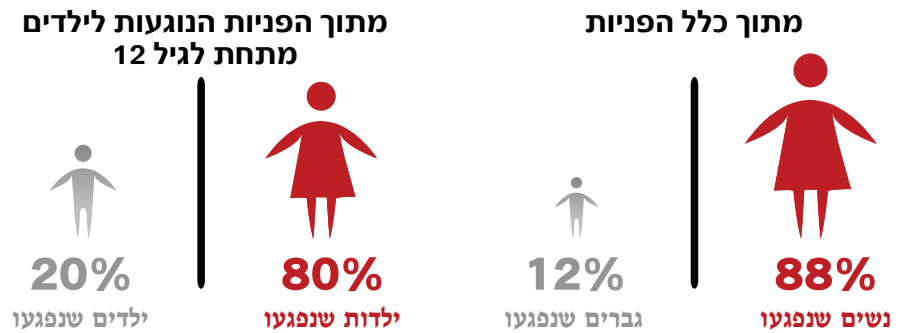
7,700

מתוכן פניות חדשות

חלוקה על-פי גיל

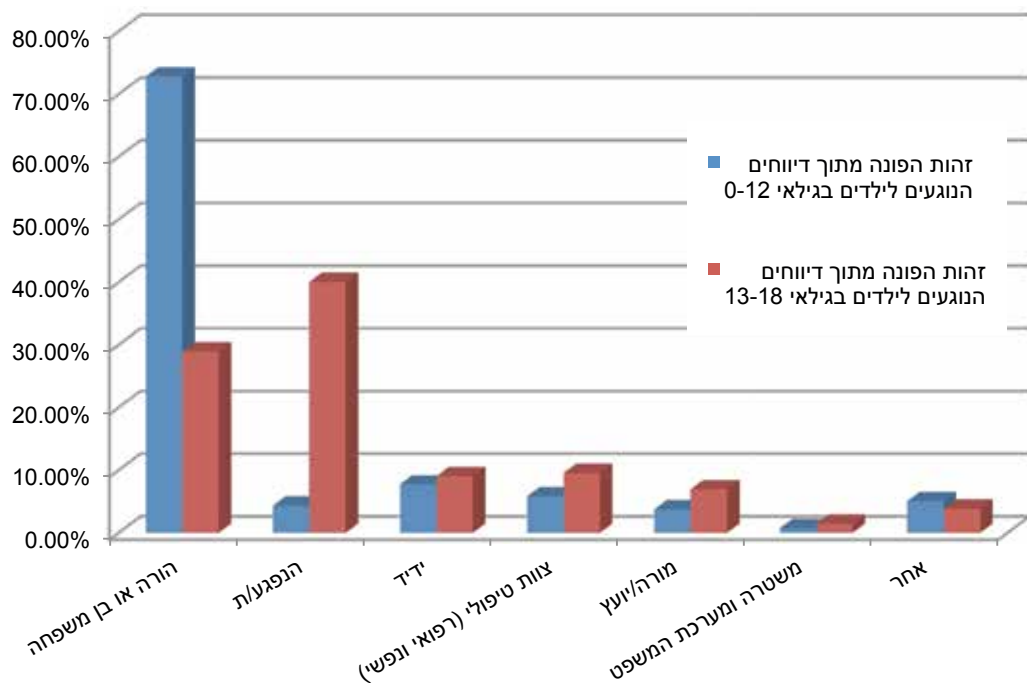
חלוקה על-פי מין

* המידע הסטטיסטי מבוסס על מידע שנמסר על-ידי הפונים למרכזי הסיוע. בשל אופי השיחות, תוך שמירה על אנונימיות וניהול השיחה לפי רצון הפונה, מידע סטטיסטי רב חסר. האחוזים המדווחים בקטגוריות השונות הינם נתונים מתוך השיחות שעבורן נמסר המידע. יתכן שההתפלגות אינה מייצגת במדויק את ההתפלגות של כלל הפניות לסיוע.

חלוקה על-פי זהות הפונה למרכז הסיוע

הילדים שמקבלים סיוע קרוב לזמן הפגיעה הגיעו לכך בזכות אדם קרוב בסביבתם שזיהה את המצוקה ופנה לסיוע.

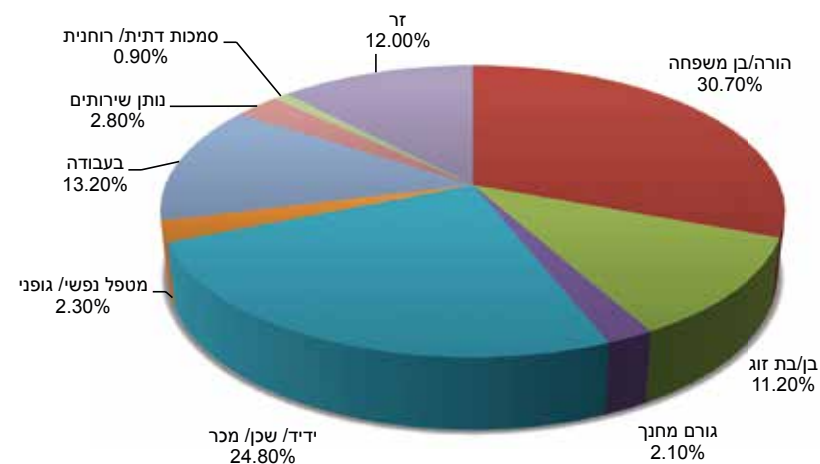
פניה למשטרה מבין הפניות למרכזי הסיוע

חלוקה על-פי קשר עם התוקף

מן הפניות עולה כי 88% מהפניות למרכזי הסיוע דיווחו על פגיעה על-ידי אדם מוכר, 12% דיווחו על פגיעה על-ידי אדם זר. 68.4% מהפניות עד גיל 12 דיווחו על פגיעה מינית בתוך המשפחה.

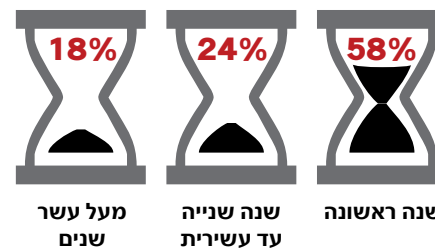
מתוך כלל הפניות

זמן הפניה מאז הפגיעה בילדות/ילדים עד גיל 12

זמן הפניה מאז הפגיעה בילדות/ילדים בגיל 13-18

זמן בין פגיעה לפניה בילדות/ילדים ונערות/נערות

יש חשיבות רבה לטיפול קרוב לזמן הפגיעה. פגיעה בילדים היא בתקופה משמעותית ביותר לבניית זהותם ואישיותם ולכן טיפול סמוך לזמן הפגיעה משמעותי ביותר. רוב הילדים מקבלים (כפי שניתן לראות בנתונים המוצגים בטבלה), סיוע כלשהו שנים רבות לאחר הפגיעה.

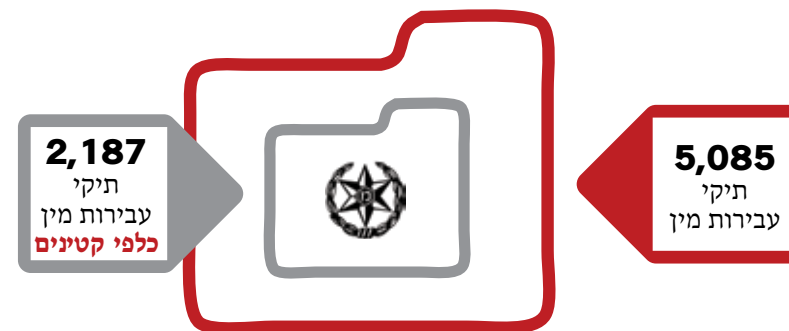

מתיקי עבירות המין כלפי קטינים, מדווחים על פגיעה שהפוגע אינו בן משפחה

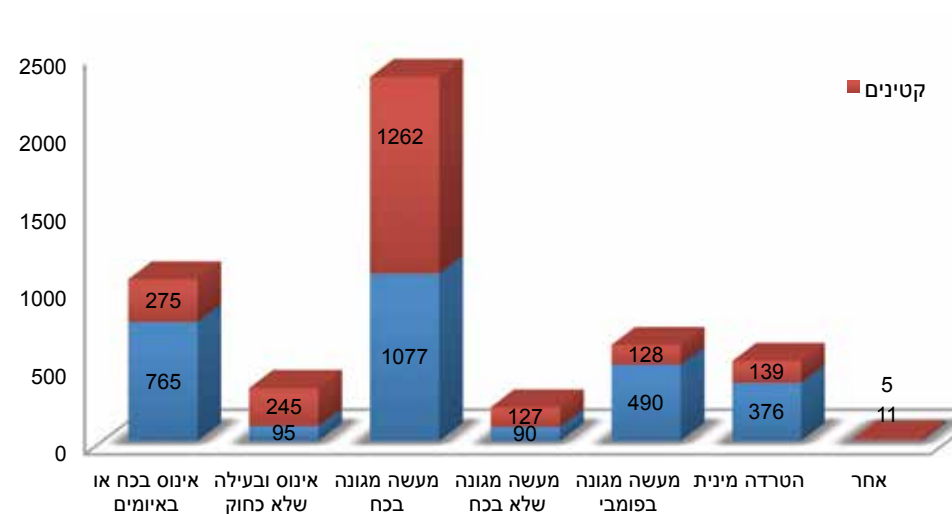
מתיקי עבירות המין כלפי קטינים, מדווחים על פגיעה על-ידי בן משפחה

נתונים ממשטרת ישראל לשנת 2012*
5,085 תיקי עבירות מין נפתחו במשטרה בשנת 2012
מתוכם 2,187 תיקים של עבירות מין כלפי קטינים

חלוקה על-פי סוג העבירה

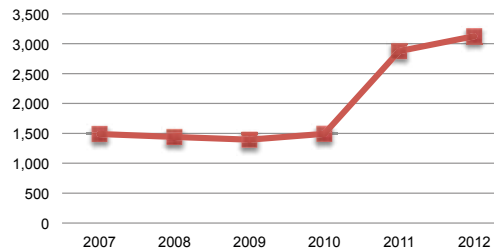

* מקור הנתונים הוא הממונה על חוק חופש המידע במשטרת ישראל

נתוני הפרקליטות לשנת 2012*

פתיחת תיקים

מספר תיקי עבירות המין (המעוגנות בחוק העונשין) שנפתחו בפרקליטות בין השנים 2007-2012

בשנת 2012 טופלו בפרקליטות סה"כ 4,231 תיקים של עבירות מין המעוגנות בחוק העונשין. מתוכם 3,126 נפתחו בשנה זו.

בשנת 2012 טופלו בפרקליטות סה"כ 216 תיקים בגין החוק למניעת הטרדה מינית. מתוכם 146 נפתחו בשנה זו.

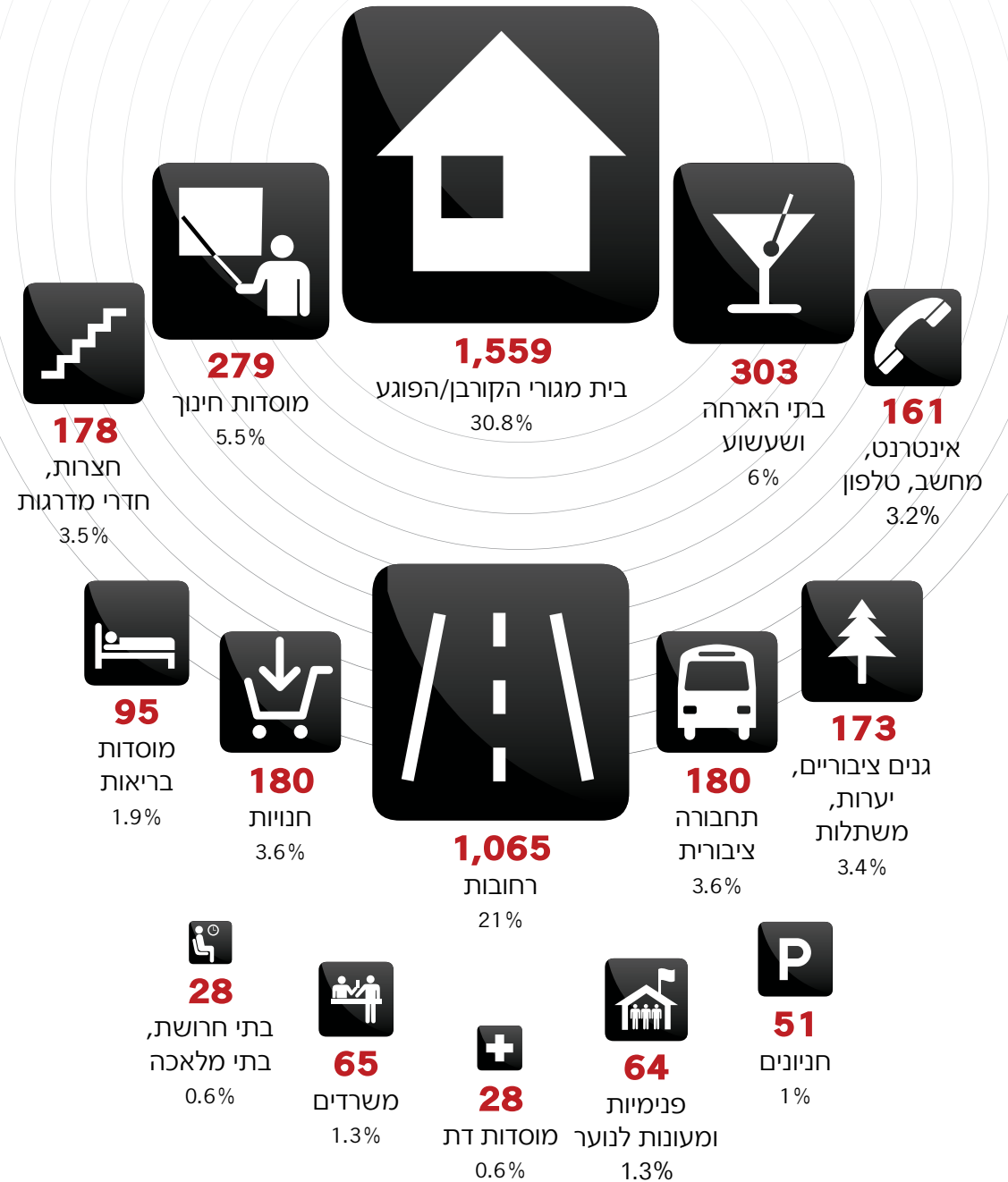
בשנת 2012 טופלו בפרקליטות סה"כ 307 תיקי עבירות מין בילדים. מתוכם 256 נפתחו בשנה זו.

חלוקה על-פי סוגי העבירה

* מקור הנתונים הוא הממונה על חוק חופש המידע במשרד המשפטים

חלוקה על-פי מקום ביצוע העבירה

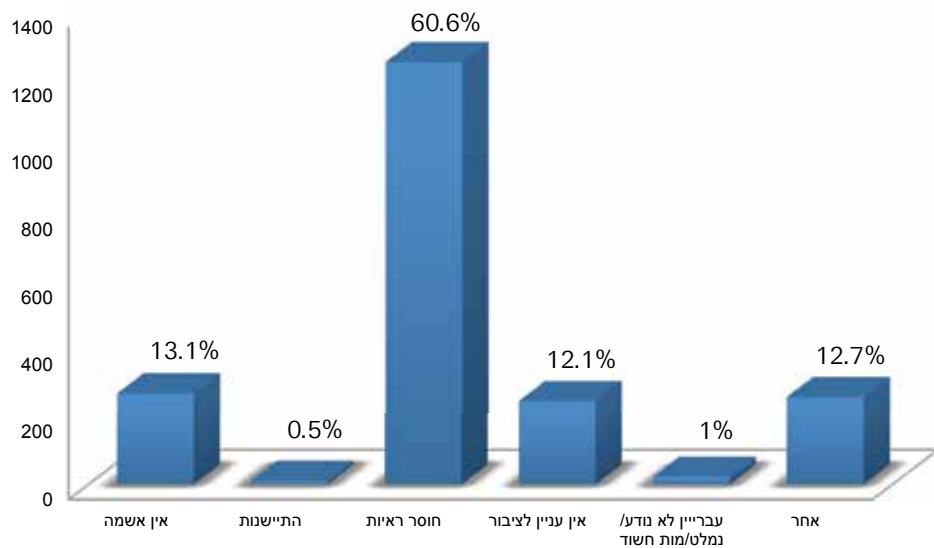

סגירת תיקים

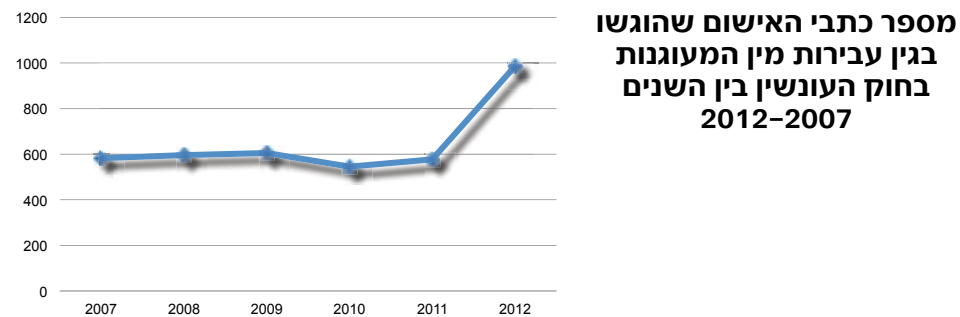

* הנתונים מתייחסים לכל התיקים שנסגרו במהלך 2012, גם לתיקים שנפתחו בשנים קודמות.

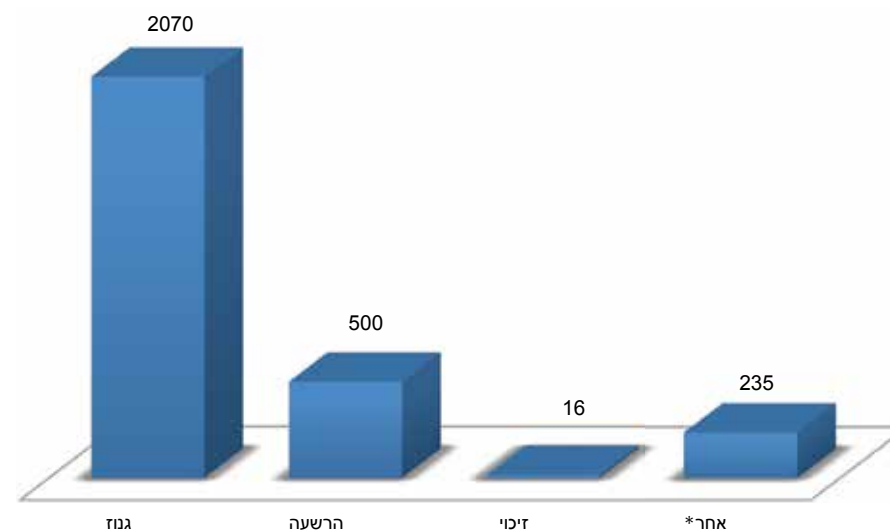
סיבת סגירה

כתבי האישום שהוגשו בגין עבירות מין המעוגנות בחוק העונשין

תיקים שהתקבלה החלטה בעניינם בשנת 2012

* הועבר לגוף תובע אחר / לתביעה משטרתית / להשלמת חקירה / צו אשפוז / עיכוב הליכים / התליית הליכים ועוד

להתמודד עם זה ביחד

שיחה עם קרן קליסקר, מנהלת מיסל, על מורכבות הטיפול הנפשי בהורים לילדים שעברו פגיעה מינית

אילה ישראלי-קלר (MSW) רכזת ליווי בהליכים משפטיים, מרכז הסיוע לנפגעות תקיפה מינית, ירושלים

ציפי, מירי ודרור מייצגים הורים שעולמם חרב עליהם בעקבות הפגיעה בילדיהם. הפגיעה מעמתת אותם עם הכאבים הקשים ביותר, כהורים לילדים שנפגעו, ולעתים גם כילדים שנפגעו בעצמם. קולם כהורים המתמודדים עם פגיעה כה קשה, לא תמיד נשמע. עליהם לטפל בילדם שנפגע ולשקמו במשפחה הסופגת את הדי הפגיעה ותוך התמודדות עם המערכות הסובבות אותה – החברה, מערכת החינוך ומערכות הרווחה והמשפט. כל זאת תוך התמודדות גם עם תפיסות הרוואות בהם שותפים לפגיעה, פוגעים בפני עצמם או מי שידעו ולא עשו דבר. מטרת המאמר הנוכחי היא להשמיע את קולם ואת התמודדותם המורכבת של הורים, שהצליחו לפנות לסיוע על-אף המכשולים – הבושה, האשמה והכאב שכרוך בהכרה בכך שילדיהם נפגעו.

על מנת להבין טוב יותר את ההורים הללו, פניתי לגברת קרן קליסקר, עובדת סוציאלית, מטפלת זוגית ומשפחתית מוסמכת ומנהלת מרכז מיסל לטיפול בילדים ובני-נוער נפגעים ובעלי התנהגויות מיניות לא מותאמות. עם קרן ערכתי שיחה פתוחה בנושא ההתמודדות של הורי הילדים הנפגעים.

"איפה היית בזמן שלך נפגעה?", שאל הפרקליט את ציפי, אימה של גלי, שנפגעה על-ידי השכן כשהייתה בת 8. ראיתי את ציפי מתכווצת בכיסא, משפילה את מבטה ודמעות עלו בעיניה.

עם מירי דיברתי בסמוך לחשיפת הפגיעה של בתה שנפגעה על-ידי סבה. "אני רוצה לדעת מה צריך לעשות? למה אף אחד לא מטפל? למה אף אחד לא מקשיב לי?" אמרה, "יפגעו פה עוד אנשים עד שמשוהו יזוז, היא כל החיים שלי, אני רק רוצה שיהיה לה טוב".

דרור פנה אל קו החרום בעקבות פגיעה מינית שעברה בתו על-ידי נהג מונית. אל הפגישה שקבענו הגיע מצויד בתיק מסמכים, המתעד את הטיפול בפגיעה של בתו ואת הפניה למערכות השונות. "את חייבת להבין", אמר, "החיים שלנו התהפכו, אני לא נותן לה לצאת לבד מהבית, היא מתקשרת אליי ברגע שהיא מגיעה לכל מקום. אני מבין אותה", אמר ממש לקראת סיומה של הפגישה, "גם אני נפגעתי כשהייתי ילד".

"קולם של ההורים המתמודדים עם פגיעה כה קשה, לא תמיד נשמע. עליהם לטפל בילדם שנפגע ולשקמו במשפחה הסופגת את הדי הפגיעה ותוך התמודדות עם המערכות הסובבות אותה – החברה, מערכת החינוך ומערכות הרווחה והמשפט"

תוכלי לספר מה חווים הורים לילד שנפגע?

ההורים מגיעים למרכז מיטל בעיצומו של שבר מאוד גדול, במצב של הלם ואלם, ומכאן מתחילה העבודה. הוריי הנפגעים מתארים תחושות של חוסר אונים, כישלון, חוסר ערך, בדידות תהומית, בושה, האשמה, קושי לשתף והסתגרות. הם מספרים על ירידה בתפקוד ההורי, קשיי שינה והפרעות אכילה וביטול כל הישגי העבר. אחד התחומים הראשונים שנפגע בעקבות הפגיעה וההתמודדות עמה הוא זוגיות ההורים ובעיקר תחושת היחוד והיכולת לחלוק, לעתים עולים קשיים גם סביב נושא המיניות, הכחשה, כעס והאשמות הדדיות בין בני הזוג.

הפגיעה בתפקוד עלולה לגרום להזנחה של הילדים האחרים במשפחה בשל התמקדות בילד שנפגע. במקרים קיצוניים נראה אצל ההורים תגובות פוסט-טראומטיות כמו דיכאון ותופעות סומאטיות, גם כאשר אלה לא יופיעו אצל הילד. ישנם הורים שחווים קושי בהתקרות לילדם שנפגע זאת לאור התחושה שמהו בו השתנה, נפגם. כאשר מדובר בפגיעה בבנים, עולה לעיתים קושי ניכר אצל אבות שראו בבנם שלוחה של עצמם, הם עלולים לחוות את הפגיעה כפגיעה בהם ובגבריותם ולהתמודד עם תחושות של החלשה ושל בושה. בשלבים הראשונים של הטיפול בילדים נפגעים וגם בילדים פוגעים, נראה הורים המוטרדים מהשלכות הפגיעה – הם אלה שיעסקו בהשפעת הפגיעה לטווח הארוך, יעלו את המושג פגיעה לכל החיים, ישאלו עד כמה ניתן להתאושש מפגיעה כזו ויבקשו לעשות כל מה שניתן כדי למחוק ולשכוח את האירוע. בשלבים מתקדמים יותר של הטיפול, ההורים מתפנים לבחינת המצב הנפשי שלהם, להתמודדות עם תחושת האשמה שגוברת נוכח תחושת הכישלון ותחושת חוסר המסוגלות

ההורית ונוכח תפיסות חברתיות שבוחנות את ההורה בעיניים מאשימות וביקורתיות. כדי להתחיל להתגבר על המשבר הנפשי, על ההורה להשתחרר מעט מהאשמה ולהצליח לשתף בתחושותיו אנשים אחרים.

איך מתמודדים הורים במשפחה בה התרחשה פגיעה בין האחים?

במקרה בו הפוגע והנפגע הם מאותה המשפחה, עולה קושי גדול סביב העדר יכולתו של ההורה לפצל את ההתייחסות ולהוקיע את הפוגע מהמשפחה. כאשר הילד נפגע על-ידי פוגע חיצוני למשפחה, מתפתחת התייחסות הגנתית אל הפוגע כאל חולה או מטורף אך כאשר הילד הפוגע הוא בן המשפחה וחלק בלתי נפרד ממנה, לא ניתן להשתמש בהגנה כזו. בעקבות כך, הקושי גובר ובחלק מהמשפחות נוצרים מחנות – אחד ההורים מתייצב לטובת הילד שנפגע והאחר לטובת הילד הפוגע. תמיכה בילד הפוגע עשויה לבוא לידי ביטוי בצמצום תפיסת הפגיעה ואף בהכחשתה. הודאה ומתן תוקף לפגיעה מגדירים את המשפחה מחדש – ההכרה בכך שהילד שלי פגע עלולה להעלות רגשות קשים של כעס, כשלון ותחושת סטייה מהנורמות.

מהלך הטיפול

תנאי לתחילת הטיפול בילד הוא עבודה טיפולית עם ההורים. כשהילד הנפגע אינו ורבלי או כשהוא צעיר מדי לטיפול, אנו מטפלים רק בהורה או מקיימים טיפול משותף להורה ולילד. אם נתחיל לטפל בילד, ללא כל התייחסות טיפולית להורה, ייתכן וההורים לא ידעו כיצד או לא יוכלו להכיל אותו במהלך הטיפול ולאחריו. כאשר ההורה חזק דיו, הוא מסוגל, בדרך-כלל, גם לטפל בילד ולתמוך בו לאורך

למי דואגים קודם? מי המוקד?

מוקד הטיפול והדאגה המרכזית שלנו הוא הילד שנפגע וטובתו, אולם ההורה מקבל מקום מרכזי מאוד בתהליך. לילד ולהורים מטפלים נפרדים, מתוך הבנה שלא מתאים שיהיה מטפל משותף. מטרתם של יצירת המקום ושל התהליך הטיפולי בהורים, לאפשר לילד סביבה תומכת הן בבית והן במסגרת התהליך הטיפולי. חלק מהעבודה היא לאפשר להורים לפרוק בטיפול רגשות כגון חשדנות, חשש מהאשמה, התגוננות ועוד.

כיצד מתמודדים עם חוסר האונים של ההורה?

תחושת חוסר האונים של הוריי הילד הנפגע עולה מתוך התחושה שהמציאות המוכרת לו מתפרקת והדברים אינם עוד כפי שהיו. אחד הנושאים הראשונים שעולים בטיפול עם ההורים הוא הדגשת מה יש ולא רק מה שאין, כמו טקסים במשפחה, מסורות, התייחסות לסדר היום ועוד. במהלך הטיפול אנו מסייעים להורה לראות שהילד הוא עדיין אותו ילד למרות הפגיעה וכן לזהות את המקומות בהם חוסר האונים בא לידי ביטוי. אחת משיטות הטיפול מתמקדת בזיהוי סיטואציות בהן חוסר האונים רב ומציאת פתרונות להקלה או שינוי, אפילו זמני במטרה להחזיר מעט יציבות וודאות לחיי המשפחה.

איך מעצימים את ההורים?

מסר מרכזי שחשוב לי להעביר בתהליך הטיפולי וכחלק מתהליך ההעצמה של ההורים הוא שהפגיעה היא נקודה בזמן – משבר. אני אומרת להם שזה משבר שיעבור זו תקופה שיכולה לעבור ואחריה יכולה להגיע תקופה טובה יותר.

התהליך הטיפולי. גם במשפחות בהן התרחשה פגיעה בין אחים, השלב הראשון הוא טיפול בהורים ורק לאחר מכן בילדים – הנפגע והפוגע. לאחר תקופה מסוימת, מוזמנים ההורים להגיע לטיפול גם עם הילדים שלא היו מעורבים כדי לסייע להם להתמודד עם הסוד הגדול שקיים בבית ומשפיע עליו. בחלק מהמקרים מתקיימים גם תהליכי טיפול משפחתיים וזוגיים.

האם קורה שהילד מסרב להגיע לטיפול בעוד ההורה מבקש להעזר בכך?

ישנם מתבגרים שמסרבים להגיע לטיפול ולעתים אף מתכחשים לפגיעה. במקרה כזה נטפל בהורה וננסה לעזור לו לשנות את עמדת המתבגר כלפי הטיפול.

הורים שנפגעו בעצמם

במקרים רבים, מתעורר בעקבות ההתמודדות עם הפגיעה בילד, גם זיכרון של אחד ההורים אודות פגיעה בו כילד, שלא טופלה בזמן אמת. זהו אחד הדברים הראשונים שאנו מזהים, בדרך כלל בעקבות התנגדות שמסתירה תחתי פצע. אחד הקשיים המרכזיים של הורה שנפגע בעצמו הוא ניסיון להתמודד עם הפגיעה שלו דרך הילד. במקרה כזה, נפנה את ההורה לטיפול נפרד וננסה לבנות תוכנית שמשלבת התייחסות הן לתפקידו כהורה לילד נפגע והן להתמודדות שלו כנפגע. הפגיעה של ההורה תעלה, לרוב, כאשר הילד מצוי כבר בטיפול וההורה מרגיש בטוח עם צוות המטפלים. במידה והנושא עולה כבר באינטייך², אנו נערכים באופן מיוחד כדי להתאים את עיתוי הטיפול בילד ליכולתו של ההורה לתמוך בו ולסייע לו בתהליך שלו.

2 ראיין הכרות הנערך טרם תחילת הטיפול

לשבור את חומת הפחד:

סיפורם של הורים שסירבו להשתיק

כולנו חווים תקופות של שפל ותקופות של שפע, תקופות של משבר ותקופות של פריחה, ובכולן מנשבת רוח של תקווה ושליחות שנותנת לנו כוח לרפא את פצעינו ולהמשיך הלאה. אין יקר לאדם יותר מילדיו, ואין מעיק ומדאיג יותר מצרותיהם ומהמכשולים הניצבים בדרכם. וכשהצרות מכות בנו, הן בוחרות את הזמן שבו הפיתוי להיכנע להן הוא החזק ביותר, ורק חוסן נפשי ואומץ לב סוללים את הדרך אל חוף מבטחים.

זה קרה לי בין כותלי ביתי, בית ערבי מסורתי עם זיקה גדולה ובלתי מתפשרת לערכים ולמוסכמות חברתיות. במצבים אחרים ייתכן שהכול היה נגמר אחרת – בשתיקת כבשים או בנקמת זאבים, אבל אני בחרתי להיות אנושי ולהוציא את הצדק לאור, כי ברגע שזה מגיע לילדיך, כל העולם יכול להמתין בחוץ.

בתי בת העשר נוהגת לשחק בחצר ללא דאגות ופחדים, עטופה בתחושת ביטחון ורוגע שמעניקים לה בבית. כך היא מקפצת לה, מתבוננת בפרחים שבכניסה לבית ומאמינה בתמימות ילדותית שכל העולם רודד, כמו שציירו לה אותו אביה ואמה. עד שיום אחד בחר השטן להתגרות בתמימות: פועל אחד שמוכר לתושבי הכפר בעברו האפל ובהתנהגותו הנחותה שיפץ בית צמוד לביתי, וכשראה את ילדתי, ניצל את ההיכרות שלו אתנו ואת המנטליות של עזרה הדדית וביקש ממנה שתביא לו מים. הילדה לא היססה, רצה מיד אל המקרר בביתנו, נטלה בקבוק מים קרים וחזרה אל הפועל להרוות את צימאוננו. היא לא ידעה כמובן שהשטן שוכן באדם זה, ושבנדיבותה המלאכית נכנסה היישר לפח שטמן לה.

הפועל הבזוי ניצל אותה מינית, ומתברר שזו לא הייתה הפעם הראשונה שעשה זאת לילדות בכפר. אלא שכל המקרים הקודמים נקברו והושקו בלי לערב גורמים חיצוניים, מתוך חשש לכבוד המשפחה, לעתידה של הילדה או למבטים שינעצו בה בעתיד. אך כל אלה לא עלו על חובתנו כהורים ועל הרצון העז שלי ושל אשתי לעשות צדק, ובעיקר – למנוע מהמעשה הנורא לחזור על עצמו.

לכן החלטנו לשבור את חומת הפחד, ללכת נגד הזרם המטיח, להגיש תלונה ולדרוש עונש. פנינו לגורמים המטפלים, למשטרה ולבית המשפט, ולמרות הלחץ הסביבתי לחזור בנו מהתלונה, סירבנו ונלחמנו עד שהחשוד קיבל את עונשו. אני מאמין שבתביעתי הצלתי ילדים וילדות רבים שלהוריהם לא יהיה אומץ להתלונן.

בית המשפט קבע מאסר ראוי לפושע ופיצוי כספי שיועבר לבתי כשתגיע לגיל 18, אך דבריו של השופט חוזרים ומהדהדים בי: "כל הכסף שבעולם לא יפצה ילדה תמימה זו על מה שעברה". וכאן אני רוצה להעביר לחברה ולכל הורה מסר ברור: שום דבר אינו מובן מאליו בימינו, ואין שום מוסכמה חברתית חשובה יותר מן הצדק, ואין מחיר גבוה מדי לחירותו ולזכותו של כל ילד בעולמנו לחיות בבטחה. ילדינו הם בבת עינינו, ואין חשוב מכך.

א.ח. אב מודאג

מה תמליצי להורים שנחשפים לראשונה לפגיעה בילדם?

בואו להתייעץ. הבינו שגם לכם קרה משהו, שמגיע גם לכם לקבל טיפול ותמיכה, כתף ומילה חמה

כי אי אפשר לעשות את זה לבד.

סיכום

השיחה שערכתי עם קרן והמפגשים שלי עם הורים לא מעטים לילדים שנפגעו העלו בי שאלות ותהיות: באיזו מידה אנו מצליחים להתייחס להורים כנפגעים בעצמם וכמי שמתמודדים עם סערות נפשיות וכאב ובאיזו מידה אנו מתייחסים אליהם כבעלי אחריות וכמי שצריכים לטפל בילדים שנפגעו? איפה נמצאת נקודת המפגש בין שני הצדדים של ההתמודדות ההורית והאם ייתכן מפגש בין

הילד הפגוע שבתוך ההורה לבין ההורה של הילד הפגוע? בסיטואציות כאלה ניכר הבלבול בו חש ההורה, העדר שליטה ואובדן מסוים של הילד שהכיר אל מול תחושה שהפגיעה בילד היא חלק ממנו. אחד האתגרים של הליווי והטיפול הוא לתת מקום להורה החווה את הפגיעה בילדו כפגיעה בו, תוך קבלה והכרה בכך שהפגיעה היא קודם כל פגיעה בילד שנפגע.

קרן גם הדגישה, בדבריה, כי התפיסה החברתית לפיה יש לעצור ולראות את ההורה על כל עולמו מחלחלת לשדה המקצועי אולם הדרך לביסוסה עוד ארוכה. נראה כי יש מקום להרחיב את שיח הפגיעה ולכלול בו את הילד שנפגע, את הנפגעים הבגירים וכן את ההורים ואת בני המשפחה האחרים המתמודדים עם הפגיעה בילד ולעתים גם עם פגיעות שחוו בעצמם בעבר. התייחסות כזו עשויה לסייע בשבירת קשר השתיקה ובמידה רבה גם במניעת פגיעות נוספות.

עדות מיבט אחר

יעל טל, רכזת חינוך והסברה,
מרכז סיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית בשרון
בשיחה עם פעילות ב"פורום קיימות"

לעזרה, זוהי ביקורת רטרופקטיבית המבקשת להשמיע את קולה של הילדה שנפגעה וממשיכה לחיות בתוכן, ובמקביל, להבין את החוויה דרך עיניה של האשה המבוגרת והמגובשת. השאלות האחרונות, עוסקות בהשפעת הפגיעה על עיצוב האימהות, שאלות של התבוננות עצמית, מהן עולה תמה מרכזית, שמשותפת במידה מסוימת לכל הורה: הרצון העז למנוע פגיעה בילדיו.

אלו הם חלקים מהסיפור ולא הסיפור כולו. הבחירה בהדגשת חלקים אלו נובעת מהאמונה כי הם מאירים ומעוררים את הקריטריות שבמילוי תפקידנו כהורים, כאנשי טיפול וחינוך: באיתור, זיהוי, עצירת הפגיעה המינית ומתן מענה רלוונטי ומכבד לנפגעות.

מי לדעתך היה צריך לראות את הפגיעה? מי ציפית שיבחין בה?

רותי: נולדתי למציאות של גילוי עריות והתעללות רבה ומגוונת. הציפייה הייתה שהצוותים החינוכיים יבחינו בכך. כמו כן, הייתה ציפייה שהעובדים הסוציאליים ופקידות הסעד שעשו ביקורים תכופים בביתי לא יתעלמו מהמראות הקשים. גם המורים שהרגישו וראו את ההזנחה שאיתה הגעתי מהבית. עוני קשה והזנחה קופת החולים ובתי החולים שהייתי מאושפזת בהם תקופות ארוכות עקב מצבי. והפסיכולוג שלא הבנתי מה אני עושה בחדרו ומה אני אמורה לספר לו.

מילון אבן שושן מגדיר עדות כהצהרה, ראייה, הוכחה, דברי עד, תיאור מקרה; סימן, אות, מופת, אישור, אימות, אסמכתא. ישנן דרכים רבות להשמעת עדות: נרטיב שלם ומובנה, רסיסי זיכרונות מקוטעים, תיאור של רגשות או של מעשים, תמונות חדות או מטושטשות, בצורת שאלה או קביעה. גם מטרות שונות יש לעדות, היא משמשת ככלי לאימות טענה או להפיכת מעשה אינדודואלי למשותף רבים. ישנן גם דרכים רבות לפרש את העדות: בקבלה מלאה, בשאלה, בעין ביקורתית או כמצע ללמידה. הלמידה שאנחנו, כחברה, יכולים להפיק מעדויותיהם של נפגעי ונפגעות תקיפה מינית קריטית ליכולתנו להבין מה ניתן לעשות אחרת? כיצד ניתן למנוע ממקרים דומים להתרחש?

מאמר זה, מורכב מפיסות של עדויות שנכתבו על-ידי נשים הלוקחות חלק ב"פורום קיימות": קבוצה של נשים בוגרות קבוצות תמיכה לנפגעות תקיפה מינית במרכז הסיוע בירושלים. הפורום עוסק בפעילות אקטיביסטית שמטרתה שינוי חברתי, העלאת מודעות והעברת ידע. הנשים בפורום נשאלו ארבע שאלות שמטרתן להאיר בזרקור על שני תחומים עיקריים – הורות ומניעה. בכל חלק במאמר אציג את התשובות השונות לכל שאלה. התשובות שנכתבו על-ידי הנשים אינן ערוכות, מתוך כבוד למילים ולמשמעותן המהדהדת. שתי השאלות הראשונות מתמקדות בסביבה החיצונית, זו שלא נענתה לקריאות השונות

"ישנן דרכים רבות לפרש עדות:
בקבלה מלאה, בשאלה, בעין
ביקורתית או כמצע ללמידה.
הלמידה שאנחנו, כחברה,
יכולים להפיק מעדויותיהם
של נפגעי ונפגעות תקיפה
מינית קריטית ליכולתנו להבין
מה ניתן לעשות אחרת? כיצד
ניתן למנוע ממקרים דומים
להתרחש?"

נעמה: מי שהיה צריך להבחין הם כמובן, בראש ובראשונה, אבא ואמא, והם לא. למרות שבשלב מסוים אבא ידע וזה לא הניע אותו לעשות עם זה משהו. כאשר הסיפור התפוצץ הייתי בחטיבה ובבית הספר סיפרתי. סיפרתי ליועצת, סיפרתי למחנכת, סיפרתי למנהל, סיפרתי ואמרתי וציפיתי שייגנו עלי, שיאמינו לי, והכל קרה בדיוק להפך: העיפו אותי מבית הספר, מכיוון ש"אני מסוכנת לעצמי ולסביבה ועד שפסיכיאטר מומחה לא יאשר שאני אינני מסוכנת לסביבה, אסור לי להיכנס לטח בית הספר", כך נאמר לי בשיחה בפעם האחרונה בה הגעתי לבית הספר באותה השנה. זה היה המסלול המהיר להתרסקות, נשארתי רק עם ה"לבד" מכל הכיוונים, לבד שמתעתע ומזעזע אפילו את מחזור הדם שזורם לי בוורידים.

אסתר: הציפייה הייתה שבגן הגנות יבחינו, ובבית הספר המורים והמנהלים, וכמובן אנשי מקצוע למיניהם שעשו לי אבחונים, ואמרו שיש לי פחד מאנשים מבוגרים ושיש איזושהי בעיה רגשית. בנוסף, רופא המשפחה אמר לאמי מספר פעמים שאיבר המין שלי אדום מאוד וצריך לבדוק למה. לצערי, לא המאבחנים ולא הרופא חשבו שצריך להעביר את זה הלאה.

טובה: אני חושבת שמי שהיה צריך להבחין בפגיעה הם המורים בבית הספר, רופאים שבדקו אותי במשך השנים עם דלקות בשתן שכל הזמן חזרו. ואמא! כנראה שהייתי שחקנית ממש, ממש טובה.

כיצד קראת לעזרה?

אסתר: קראתי לעזרה בכל דרך אפשרית. הדבר הבולט ביותר היה שהייתי ילדה עם בעיות משמעת והפרעת הרבה בגן ובבית הספר. כל הגורמים העדיפו לתרגם את ההתנהגות שלי ל"ילדה עם בעיות משמעת", ולא לעצור לשנייה ולחשוב שאולי זו הדרך שלי לצעוק שאני עוברת משהו נוראי.

טובה: הקריאה הכי גדולה לעזרה התבטאה במצבי הרפואי הירוד. בתור ילדה הייתי חולה הרבה, עם דלקות בשתן שחוזרות כל הזמן, מדי פעם מרעיבה את עצמי וכדומה.

רותי: קראתי לעזרה בדרכים שונות: סבלתי מדיכאונות מרובים, פחדים, חרדות, סיוטים בלילות, כאבי גוף ללא הסברים רפואיים. היה לי גם חסך גדול בתשומת לב משום שתמיד קיבלתי תשומת לב שלילית מהסביבה (אלימות, התעללות, לעג וכו'). הייתי ילדה עצובה ומופנמת שלעיתים היו לה רגעי תוקפנות. בכל שנות ילדותי הרגשתי שאני אויר, לא קיימת. שכולם יכולים לעשות בי ככל העולה על רוחם. מעולם לא ביקשתי עזרה בצורה ורבלית. לא ידעתי איך מבקשים עזרה כלל וכלל. אך הנורות האדומות לא פסקו מלהבהב. עשיתי פיפי במיטה עד גיל מאוחר, נדף ממני ריח לא נעים, הייתי מוזנחת, עצלנית בלימודים, דחויה ומנודה חברתית ואף ספגתי עלבונות והשפלות רבים מהסובבים אותי.

נעמה: בתחילה לא קראתי לעזרה. כשהתמכרתי למשלשלים בחטיבה לא סיפרתי לאף אחד, זה היה סוד כמוס. גם כשחתכתי, זה היה במקומות מסוימים שלא יצליחו לראות. הייתי יושבת שעות מול המחשב, גולשת בפורומים של תמיכה, שעות הסתגרתי בחדר, לא הייתי הולכת ללימודים, לשיעורים. הייתי המון לבד, התבודדתי, התרחקתי, הפסקתי ללכת לפעולות בצופים. וכשהתחילה הירידה במשקל אז התלבשתי בבגדים כמה שיותר גדולים. וכשהתחילו הפגיעות העצמיות היותר קשות כבר לא היה לי אכפת, הפסקתי להסתיר. כולם ראו את החבורות בידיים ואף אחד לא שאל. אני חושבת שהקריאות לעזרה באו לידי ביטוי ברוב האופנים השונים, אם זה לכתוב באינטרנט, להגיד, לספר, הפגיעות העצמיות השונות, הירידה במשקל, ההסתגרות, הגעה לחדרי מיון וכו' אך אף קריאה לא קיבלה מענה.

כיצד הפגיעה השפיעה עלייך כאם?

תוקפים אותי בלי שום רחמנות ובהגזמה. מאוד ניסיתי אף פעם לא להגיד לבת: "זה לא צנוע" או "זה חשוף מדי" בעניין הבגדים, כדי לא להעביר ולחזק אצלה את תחושת האשמה, כפי שבחברה מתנהגים ומאשימים את הבנות, שבלבוש שלהן הן מזמינות את האונס.

כיצד את נוהגת עם ילדייך לאור הפגיעה, והאם את רואה הבדל בהורות לאורה?

רותי: היום אני עושה הפרדה בין הפגיעה לבין מי שנמצא מולי. זה דורש המון אומץ והמון כוחות. מלחמה פנימית בין עבר, הווה ועתיד. ההבדל שאני רואה הוא אחרי טיפולים רבים וקשים שקיבלתי במהלך עשר השנים האחרונות. למדתי לתת לילד את הכבוד הראוי ואת המקום להתפתחות ולערך העצמי שלו. למדתי לתת לילד אחריות לא פחות ממה שאני לוקחת, עם הרבה אומץ וכמה שפחות מאבקי כוחות. למדתי גם מה זו סמכות הורית לא ממקום של קורבן.

דליה: אני רואה הבדל בהורות שלי, אני עושה מאמץ לא להעביר חרדה ופחד בכל מה שקשור ליחסים בין גבר ואישה ולהצליח לשמור עליהם מכל נזק נפשי מפני כל סוג של אלימות ובמיוחד אלימות מינית כי הטראומה הזאת רודפת אותך כל החיים. חשוב לי לחסוך את זה מילדי ומכל כל ילדי העולם, אמן.

אני רוצה להודות לנשים המופלאות מפורום קיימות, שנענו לאתגר, ושיתפו בכתיבה ובשליחת הטקסטים, על שחלקו באומץ ובכנות רבה את הזיכרונות הכואבים, המטלטלים והמכעיסים. אני משתאה לנוכח עוצמתן הרבה והבחירה המתמדת לספר למרות הכאב, על-מנת למנוע ממקרים דומים לקרות לאחרים, ובכך להציל נפשות, או כפי שדליה תארה זאת טוב ממני: "לחסוך את זה מילדי ומכל ילדי העולם, אמן".

רותי: תחושה תמידית של חוסר אונים, השפלות, כישלונות, בושה. שמירת הסוד במשך שנים רבות לא נתנה לי מנוח. הייתי מאשימה ללא הרף את משפחתי, מבקרת אותם רבות ובעיקר הרגשתי שאני לא יכולה לתת אמן במשפחתי. ילדיי הגדולים לא גדלו עם תמיכה, שקט ושלווה. כל הזמן העברתי עליהם ביקורת והאשמתם אותם. את הילדה הקטנה נאלצתי לשלוח לטיפול בשל כך. לא היה לה פשוט. בנויתי כיום כועסות ומתוסכלות. בתי הצעירה כתבה לי מכתב קשה, כואב ונוקב על ההשלכות הרבות בעקבות הפגיעה שעברתי. היא ממורמרת ומתקשה לסלוח לי על שגיאותיי. הקרבה הפיזית והמגע בילדיי שהיו תינוקות היה קשה. גם בזוגיות ביני לבין בעלי. פחדתי להתקרב לבנותיי והיום אני משלמת מחיר כבד. הן בנות 22 ו-24 היום, והן מצטמררות כאשר אני נוגעת בהן, מנסה לחבק ולהתקרב. לפצות על העבר. ההדחקה שלי והמצוקה השפיעו על התפתחות הילדים, הן מבחינה לימודית והן מבחינה חברתית. אני אימא לשישה ילדים, ובנותיי הגדולות ספגו מהצלקות והפצעים שלא הגלידו לאורך השנים.

דליה: יותר פחדתי כאימא על הילדים שחס וחלילה לא יעברו פגיעה מינית ושלא יהיו פוגעים. לילדה שלי כל הזמן הסברתי שהגוף שלה הוא שלה ואסור לאף אחד לגעת בה. לבנים הסברתי שלעשות אהבה צריך להיות בהסכמה ולא זה לא. מתוך זה אני חושבת שהעברתי בנוסף לזה הרבה חרדה ופחד אליהם מקשר ובמיוחד קשר מיני. בתי תמיד אמרה לי: "אמא, אל תפחדי, אף אחד לא יכול לפגוע בי". והבנים אמרו ועודם אומרים עד היום: "אני מפחד להסתכל על בחורה כדי לא לפגוע בה". ובנוסף לזה, אם היום כשהם יותר גדולים, מפתחים סוג של קשר, כל הפחדים והחרדות

התמודדות הורים עם פגיעה מינית בחברה הערבית

ג'נאן חדאד בולוס – עובדת סוציאלית בעלת תואר מוסמך, פסיכותרפיסטית של ילדים ונוער ומטפלת בילדים קורבנות פגיעה מינית, פיזית ונפשית

העבודה הטיפולית עם הורים של נפגעי תקיפה מינית בחברה הערבית אינה שונה מהעבודה עם הורים ממגזרים אחרים, אך נוספות לה שתי מורכבויות שיש לתת עליהן את הדעת: הקושי לדבר במפורש על כל הקשור למין והחשש הגדול מההשלכות החברתיות של הפגיעה. במאמר זה אנסה לשקף מעט מהקושי בשני נושאים אלה.

מחסום הדיבור הגלוי

פגיעה מינית בילדים וחשיפתה בחברה הערבית, הינה בעלת השפעה נפשית ופיזית רבה על הנפגעים. הספרות מסבירה כי הטאבו החברתי סביב הדיון בנושאים מיניים ובנושאים הקשורים בהשפעת הטראומה עם בני המשפחה או עם חברים, מונע מהנפגעים, כמעט לגמרי, לחשוף את הפגיעה. חשיפה ציבורית של הפגיעה המינית טומנת בתוכה איום משפחתי גדול כל-כך שהוא עלול לגרום למשפחה לעשות הכול, אפילו על חשבון הנפגע, על מנת לשמור על המוניטין המשפחתי. הדת והתרבות האתנית מוצגים אם כך, כגורמים חשובים ביותר שעל אנשי המקצוע להתחשב בהם בעת הערכת הפגיעה המינית של הילד והערכת מצב משפחתו. קורבן השייך לקבוצת המאמינים בקולקטיב, יסבול מתמיכה חברתית לקויה,

העבודה הטיפולית עם נפגעי פגיעה מינית בחברה הערבית היא עבודה מורכבת, מאתגרת וכזו שמשלבת מודלים של התערבות מהעולם המערבי עם סביבה טיפולית (הסטינג הטיפולית) שמותאמת לערכי החברה הערבית. מטפל ערבי שגדל בחברה זו והפנים את ערכיה, וכמו כן עבר הכשרה מקצועית מתאימה לטיפול בנפגעי פגיעה מינית, הוא אפוא הכתובת המתאימה ביותר, והפניה למטפל כזה עשויה לקדם את התהליך הטיפולי.

בחברה הערבית רווחת עדיין רתיעה כללית מטיפול נפשי, ושיעור הפניות לעזרה נמוך בהשוואה לחברות מערביות, אך נראה שדווקא הפניה לעזרה מקצועית בעקבות פגיעה מינית נמצאת במגמת עליה, ככל הנראה כתוצאה מהעלאת המודעות בדבר חשיבותו של הטיפול להתמודדות טובה עם השלכותיה של הפגיעה ויכולתו לצמצם את הנזקים בעתיד. לאחרונה אף נפתחו מרכזים טיפוליים המשרתים קורבנות פגיעה מינית מהחברה הערבית אשר מסובסדים על-ידי המדינה, ייתכן שגם חידוש זה יעודד ויגביר את זרם הפניות. עם זאת, היקף חשיפתן של פגיעות מיניות בחברה הערבית עדיין מצומצם מאוד בהשוואה לעולם המערבי, בעיקר בשל החשש מהווצרות סטיגמה ומפגיעה בכבוד המשפחה.

"היקף חשיפתן של פגיעות מיניות בחברה הערבית מצומצם בהשוואה לעולם המערבי. בעיקר בשל החשש מהווצרות סטיגמה ומפגיעה בכבוד המשפחה. לטיפול בהורים של נפגעי תקיפה מינית בחברה הערבית מורכבויות שיש לתת עליהן את הדעת: הקושי לדבר במפורש על כל הקשור למין והחשש הגדול מההשלכות החברתיות של הפגיעה"

וכתוצאה מכך יכול הפוגע לנצל את המצב ולכפות על הילד לשמור על שתיקה (Abu Baker Et Dwairy, 2003).

פגיעה מינית מצריכה שיח ישיר על אודות הפגיעה וכן תיאורים מפורשים של מה שקרה לילד. שיחה כזאת היא הכרחית כדי לעזור להורים להבין את מה שעבר על ילדם ולתת להם כלים לניהול שיחה עמו. אולם, רוב ההורים הערבים מתביישים להשתמש במונחים מעולם המין ולכן נמנעים, מתביישים או בורחים ממצב הדורש זאת. המטפל נדרש אפוא להסביר את חשיבות העניין ולעודד אותם לדבר על-ידי מתן לגיטימציה לרגשותיהם הקשים. לעתים קרובות נדרש זמן רב עד שההורים אוזרים אומץ ומצליחים לשבור את המחסום החברתי, והצלחה זו מלווה בתחושת העצמה גדולה גם עבורם וגם עבור ילדם. חשוב לזכור שעדיין קיימים מקרים בהם ההורים אינם מצליחים להתגבר על הקושי, והמצב הזה עלול לעכב ואף לחסום את הטיפול.

הסטיגמה וכבוד המשפחה

המשפחה הערבית נחשבת למוסד חברתי דומיננטי, שדרכו יורשים הפרטים והקבוצות את השייכות הדתית, החברתית והתרבותית. מוסד זה מספק ביטחון ותמיכה בזמנים שבהם הפרט והחברה חווים לחץ (Barakat, 1993). מוניטין המשפחה וכבודה נחשבים לנכס היקר ביותר שלה והתנהגות לא נאותה ומנוגדת לדת ולתרבות גורמת למוניטין שלילי למשפחה. חברי המשפחה המורחבת נושאים את תוצאות ההתנהגות הלא נאותה, דבר העלול לגרום לנתק כלכלי או לנטישה חברתית. כתוצאה מכך, על כל פרט במשפחה לדאוג להתנהגות נפשית וחברתית מקובלת, אפילו אם משמעות הדבר היא כפיה על הנפגע לסבול בשקט תוך מניעת גרימת בושה

הפטור. ברוב המקרים הסיבה הניתנת לפטור הינה הגנה על הנפגע מפני פגיעה נוספת על-ידי הפוגע או על-ידי המשפחה המורחבת. לאחר השגת הפטור מדיווח מופנה הנפגע לטיפול רגשי-נפשי שהינו התחנה האחרונה בתהליך והוא נמשך בין ששה חודשים לשנתיים.

התהליך הטיפולי מתחיל ביום שבו נחשף האירוע ויעילותו מושפעת מאוד מרמת השותפות של ההורים והעצמתם. כאשר ההורים מהווים פרטנר חיוני בטיפול ומשתפים פעולה בצורה חיובית עם המטפל, התהליך הטיפולי מתקדם בצורה חיובית ומהירה והנפגע מצליח להתגבר על האירוע והשלכותיו. אולם כאשר ההורים מביעים התנגדות לטיפול ואינם

מהווים פרטנר בתהליך, העבודה הטיפולית עלולה להכשל והנפגע עלול לזנוח את הטיפול בשלב מוקדם מדי. על המטפל הערבי מוטלת אחריות כפולה של גיוס ההורים בנוסף להכללתו של הנפגע ושמירתו במסגרת הטיפולית.

עבודה טיפולית יעילה בה המטפל הערבי עובד מתוך ההקשר התרבותי והראיה המקצועית-מערכתית, משלבת שיתוף עם אנשי מקצוע שונים כמו פקידי סעד וחוקרי ילדים. חשוב להוסיף שבמקרים רבים נאלצים אנשי המקצוע להיעזר בפרטים מתוך הקהילה או מתוך המשפחה בכדי לקדם את התהליך הטיפולי, ולכן מעורבותם מייצרת לחץ על ההורים המתנגדים לטיפול וחוששים ממנו.

הרגע הראשון: איך לזהות פגיעה מינית בילדים ואיך להתנהג במעמד הגילוי

איריס אורן, רכזת מחלקת חינוך והסברה
שרי ברו, רכזת שלוחת העמקים
מרכז סיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית חיפה והצפון

ביחס לילד, ובדרך כלל אינו זקוק להפעלת כוח פיזי. ילדים רגילים לציית למבוגרים, להאמין בהם ולכבד את סמכותם, ועל פי רוב גם תלויים בהם.

לפיכך, בין שהפוגע היה ילד אחר ובין שהיה מבוגר, הרי שהילד הנפגע בדרך כלל אינו מפרש את שאירע כפגיעה מינית, אף שהוא מרגיש היטב את תחושת הניצול וחש בבידור שקרה משהו שאינו תקין. מניסיונו, ילדים חווים אשמה על כל פגיעה מינית שנעשתה בהם, ככל הנראה בגלל התפיסה האגוצנטרית-ילדית ומהנטייה לייחס לעצמם כל דבר שקורה להם. אשמה זו יכולה לגרום להם להסתיר את מה שקרה, כדי שלא יכעסו עליהם. עם זאת, ידוע שכל ילד מנסה לספר ולשתף במה שקרה לפחות פעם אחת, ומכאן שלתגובה שיקבל יש השפעה מכרעת אם ימשיך לשתף או ישתוק.

סימפטומים נפוצים בקרב ילדים שנפגעו

פגיעה מינית גוררת שינויים בהתנהגות הילד, ואם ההורים יבחינו בהם, הם יוכלו להגיש עזרה. כמובן, ייתכן שמדובר במצב רוח חולף ולא דווקא באיתות על מצוקה מתמשכת, וייתכן גם שמצוקה מתמשכת אינה קשורה בפגיעה מינית. לפיכך יש לבדוק את העניין בזהירות.

אחד הפחדים העמוקים ביותר של הורים הוא שבנם או בתם ייפגעו מינית. כולנו מקווים שאנחנו הורים טובים לילדינו, שרקמנו עמם תקשורת פתוחה וכנה, שאנו מכירים את הילדים, מסוגלים להגן עליהם ויודעים מה שלומם בכל רגע. ועם זאת, מנקר בנו תמיד החשש שאם תתרחש בכל זאת פגיעה, לא נראה את סימני המצוקה ולא נזהה את הסוד המוסתר מפנינו במיומנות ילדית. מאמר זה מבקש לסקור את סימני המצוקה העיקריים כדי שנוכל לאתרם בזמן, וכן לתת המלצות לתגובה ראשונית.

מדוע ילדים מסתירים פגיעה מינית

במקרה של פגיעה מינית שנעשתה על-ידי ילד אחר, ייתכן שהמעשה הוסווה תחת מעטה של משחק. במאמר מוסגר יצוין שמשחקים בעלי אופי מיני בין ילדים יכולים בהחלט להיות לגיטימיים אם הם נעשים באווירה נעימה של צחוק, שמחה וגילוי, ומתוך רצון והסכמה של כל המשתתפים. לכן לא יהיה בהם שום סוג של איומים, שוחד או כפייה. שנית, היחסים בין הילדים צריכים להיות שוויוניים מבחינת גיל, כוח חברתי, מבנה גופני ויכולות קוגניטיביות.

במקרה של פגיעה מינית על-ידי מבוגר, הפוגע משתמש בסמכותו כמבוגר ובגודלו הגופני

"כולנו מקווים שאנחנו הורים טובים לילדינו, שרקמנו עמם תקשורת פתוחה וכנה, שאנו מכירים את הילדים, מסוגלים להגן עליהם ויודעים מה שלומם בכל רגע. ועם זאת, מנקר בנו תמיד החשש שאם תתרחש בכל זאת פגיעה, לא נראה את סימני המצוקה ולא נזהה את הסוד המוסתר מפנינו במיומנות ילדית"

המלצות להתנהגות בעת הגילוי או השיתוף

אם וכאשר מתעורר בכם החשד שהילד חווה פגיעה מינית, וכמובן אם הילד שיתף אתכם ביוזמתו, חשוב להעביר לו מיד את המסר שבכל מקרה אפשר לדבר ולשתף, ושההורים יכולים להכיל הכול ולא יתמוטטו מכך. כמו כן, חשוב לשדר לו שהוא מוגן ובטוח כעת. בפועל אנו מציעות לנהוג כך:

1. לנשום עמוק ולהקשיב לילד.
  2. להתייחס ברצינות לכל דבר שעולה בשיחה, בין שנאמר במילים ובין שנרמז.
  3. להעביר לילד מסר ברור שאתם מאמינים לו.
  4. להודות לילד על ששיתף אתכם ולתמוך בו על האומץ שגילה בחשיפת המקרה.
  5. להבהיר לילד כי הוא אינו אשם במה שאירע (גם אם הפגיעה קרתה במצב שבו עשה מעשה אסור).
  6. אל תישארו לבד עם הסיפור. החשד או הדיווח מעוררים בהורים שאלות רבות, התלבטויות, חרדות ורגשות קשים. כהורים חשוב לפעול מתוך שיקול דעת ולהיוועץ בגורם מוסמך שאינו קשור למקרה באופן אישי. גם קווי החירום (1202 לנשים, 1203 לגברים) עומדים לרשותכם בכל עת ובכל שעה לקבלת סיוע והתייעצות. כמו כן, מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית מקיימים סדנאות מניעה והעצמה להורים בנושא הורות ומיניות. אתם לא לבד.
- אנו מזמינות כל הורה לצפות בסרטון "הסוד של תום". הסרטון שהופק בשיתוף איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית וחברת רונית רפאל. הסרטון ממחיש כמה מהסימנים והדרכים להתמודד עם פגיעה מינית בילדים:
- www.youtube.com/watch?v=E6yBg4WoCto

נמנה כמה סימפטומים נפוצים, אך חשוב לדעת שפגיעה מינית יכולה לעורר תגובות שונות בקרב ילדים שונים, ולכן יש לבחון את ההתנהגות ביחס לגיל, לאופי ולדפוסי ההתנהגות הרגילים של הילד המסוים.

סימפטומים גופניים: כאבי ראש וכאבי בטן, הרטבת לילה בגיל מבוגר, הפרעות אכילה (אכילה מוגברת או מופחתת, הימנעות ממזונות מסוימים והקאות), דלקות חוזרות בדרכי השתן, בפי הטבעת ובנרתיק ופציעה עצמית.

סימפטומים רגשיים: דיכאון ודימוי עצמי נמוך, אמירות אובדניות, פחדים ללא הסבר ברור, סיוטים, דריכות-יתר, צורך בשליטה והסתגרות.

סימפטומים התנהגותיים: נטילת סיכונים, התקפי זעם או חרדה, גנבות, שקרים, ריבוי חלומות בהקיץ (ניתוקים), קשיי ריכוז, קשיי שינה, רתיעה מקשרים וממגע או לחלופין עיסוק מוגבר במין ובמיניות, ירידה בהישגים בלימודים או לחלופין השקעת-יתר שאינה אופיינית.

קווי החירום של מרכזי הסיוע פועלים 24 שעות ביממה

1202 לנשים, 1203 לגברים

מרכז סיוע לנשים דתיות ובאמהרית 02-6730002

מרכז סיוע לגברים דתיים 02-5328000

כולנו רקמה אחת

על השותפות בין ההורים לבין מערכת החינוך ועל חשיבותה

יעל טל, רכזת חינוך והסברה,

מרכז סיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית בשרון

בחשיבות שיתוף הפעולה עם ההורים. לדבריה של הילה, "ישנה הבנה שלא ניתן לעשות מעשה משמעותי בלי נוכחות הורית. המערכת בנויה על מנגנונים של שותפות ואמון, תהליך מורכב ומשתנה. המורכבות העיקרית נעוצה ברגישות לסיטואציה, מאחר והשותפות לא נעשית תמיד מבחירה". אם כן, ניכר כי נעשית עבודה מקיפה ומעמיקה במשרד החינוך בתחום שותפות הורים, לאור ההבנה החשובה, במילותיה של הילה סגל, כפרפראזה על ויניקוט כי: "אין ילד בלי הורה".

על היחידה למיניות ומניעת פגיעה בילדים ובני-נוער

שפ"י הוא השירות הפסיכולוגי הייעוצי של משרד החינוך, שמורכב מכמה תתי אגפים. במסגרת שפ"י פועלים כל יועצי בתי-הספר, פסיכולוגים וכן תוכניות מניעה למיניהן. היחידה למיניות ומניעת פגיעה מינית בשפ"י עוסקת בנושאים במנעד שבין בריאות לפתולוגיה. החיבור של שני קצות ההתנהגות המינית תחת יחידה אחת מעיד על תפיסה אינטגרטיבית, שמניחה כי לא ניתן לטפל בסוגיה אחת ללא הבנת האחרת. "אנחנו רואים את הדברים בצורה אינטגרטיבית", אומרת הילה, "מבינים כי הסוגיות משפיעות זו על זו. נקודת המוצא היא

לא אחת נשמעות התבטאויות ביקורתיות וטעויות כלפי מערכת החינוך בישראל ובני הנוער שמתחנכים בה. אמירות המתבססות על נוסטלגיה מתרפכת כגון: "אצלנו זה היה אחרת"; "בזמננו מורה היה מורה לחיים"; "בני הנוער של היום זה לא מה שהיה פעם" וכן ביקורת על המתרחש במערכת החינוך ובמוסדותיה. שינויים רבים חלו במערכת החינוך כמענה או כשיקוף של התמורות שחלו בחברה. מאמר זה, המבוסס על ראיון עם הילה סגל, ראש היחידה למיניות ומניעת פגיעה בשפ"י (השירות הפסיכולוגי הייעוצי במשרד החינוך), עוסק באחד מהנושאים, הקשר בין ההורים למערכת החינוך, יחסי הגומלין ביניהם ומשמעויותיהם בנושא מניעה וטיפול בפגיעות מיניות.

מחקרים רבים מצביעים על כך שמעורבות הורים תורמת לתלמידים, לצוות החינוכי ולשיפור האקלים הבית-ספרי (פרידמן 2003; Baker & Soden, 1998 Jowett & Baginsky, 1988). חשוב לציין כי עצם השותפות בין הורים למערכת החינוך מצביעה על תמורות שחלו במערכת החינוך, בעיקר בכל הנוגע לתפיסת התלמיד כחלק מקהילה ולא כפרט אוטונומי ומנותק מהקשר.

פעילות היחידה להורות ולמשפחה בשפ"י מהווה ביטוי לתהליך של שינוי יסודי בהכרה

"אין ילד בלי הורה" ישנה הבנה שלא ניתן לעשות מעשה משמעותי בלי נוכחות הורית. המערכת בנויה על מנגנונים של שותפות ואמון. תהליך מורכב ומשתנה. המורכבות העיקרית נעוצה ברגישות לסיטואציה. מאחר והשותפות לא נעשית תמיד מבחירה.

התפתחותית ולוקחת בחשבון מצבי חיים שונים. מעבר לכך, ישנו צורך בבחינה של הנושא מנקודת מבט כללית, אנחנו לא מדברים על קבוצות של ילדים בסיכון, אלא על כלל ילדי ישראל".

כיצד מתמודדת המערכת הבית ספרית עם מקרים של פוגעים ושל נפגעים בתוכו?

הילה סגל מספרת שמצב שבו יש חשד לפגיעה בין תלמידים בתוך בית הספר הוא "אירוע מורכב בעל פוטנציאל נפיצות גדול". הסיבה לכך נעוצה בריבוי הגורמים המעורבים, "יש שני ילדים מעורבים, שתי משפחות, לפחות כיתה ושכבה אחת, בית-ספר, צוות חינוכי, משטרה, תקשורת ועוד. בנוסף, הציפייה של כל המעורבים היא שבית הספר יעשה סדר. להבדיל מגורמים טיפוליים שפועלים למען צד אחד בית הספר אמור לנהל את האירוע מול הקהילה הבית-ספרית ולתת מענה כולל. למענה הבית-ספרי השפעה מכרעת על כל המעורבים בדבר: האירוע יכול להסתיים בתהליך של צדק מאחה בליווי חוויה חיובית, המעניקה תחושה שיש מי שמנהל ודואג. מנגד, הטיפול עלול להתפס בצורה שלילית, כחוויה של כישלון ואפילו טראומה משנית בנוסף לחוויית הפגיעה".

"ברמה האופרטיבית, שוכתב לאחרונה נוהל ותיק המנחה את הגורמים בבית הספר כיצד לטפל במקרה. יש מחויבות ליידע את הוריי כל הילדים המעורבים. לבית הספר יש, כאמור, מחויבות כלפי כל הילדים המעורבים, אך הפרקטיקה של המחויבות שונה. הדילמה המרכזית היא האם התלמידים יכולים להמשיך ללמוד ביחד בבית הספר. במקרים מסוימים תתקבל החלטה להוציא מבית-הספר את הילד הפוגע אולם גם לאחר מכן האחריות והמחויבות של בית-הספר לתמוך וללוות את הילד הפוגע נותרת בעינה".

כיצד הטיפול וההתערבות שאת מתארת קשורים לשותפות עם ההורים?

"זו בדיוק הנקודה שמסבירה מדוע ההתערבות הקהילתית חשובה לא פחות מזו הפרטנית. למנהל בית-הספר, לפיקוח ולצוות החינוכי ולאופן שבו ניהלה המערכת מערכות יחסים עם ההורים, הקהילה והתלמידים בעבר יש תפקיד מכריע. אם המארג הקיים חזק, יש סיכוי גדול יותר שהמשבר יעבור במחיר מינימלי לקהילה הבית-ספרית ואם המארג חלש, המשבר עלול לגרום להתפרקות".

איזו סוג של שותפות אתם מייצרים עם ההורים?

"השאלה על סוג השותפות שצריך לייצר עם ההורים מעסיקה אותנו ללא הרף. אפילו הביטוי 'שותפות', נבחר משום שהוא מבטא אחריות הדדית, שקיפות ואיזון. יש הורים שמבקשים תשובות וסיוע, כמו אלה שפונים לפורום קיץ שאנחנו מנהלים, במהלך החופש הגדול, באתר החדשות Ynet. במסגרת הפורום מעלים הורים סוגיות רבות, למשל: 'הבן שלי תקוע כל היום מול המחשב ואני רוצה שהוא יתעסק קצת בלימודים, מה כדאי לי לעשות?'; 'אני חושד שאבא של חברה של הבת שלי פוגע בה מינית, מה עלי לעשות?' ורבות נוספות. גם חדרי היועצת והפסיכולוגית מהווים צמתים מרכזיים בבית הספר משום שיש בהם צורך רב. לעומת ההורים הפונים אלינו, ישנם הורים שלא רואים בבית הספר כתובת לייעוץ ואינם פונים כלל לגורמים בו. אנחנו לא מבקשים ללמד ולחנך את ההורים אלא מחפשים דרך ליצור קשר של שיתוף שיועיל לילד. מחקרים רבים מראים ששותפות בין ההורים לבין המערכת מועילים מאוד בכל רמה אפשרית וזהו האינטרס המשותף

ההשקעה באקלים בית-ספרי בטוח ככלי למניעת התנהגויות מסכנות

מחקר שנעשה בשנת הלימודים תשע"א על-ידי הרשות למדידה והערכה בחינוך, בחן מדדי אלימות כפי שמדווחים עליהם תלמידים במדגם רחב היקף, כאשר אחד ממדדי בחינת האלימות היה פגיעה מינית. לאחר שנתיים, בשנת הלימודים תשע"ג, נבחנו שוב המדדים על-מנת לבדוק מגמות של שינוי ולבחון אם התכניות העוסקות ביצירת אקלים חינוכי מיטבי אכן מצמצמות התנהגויות סיכון ומגבירות תחושות שייכות. הילה מספרת כי "אחד הנתונים המרשימים שהתקבלו הייתה ירידה של 29% בדיווחים של ילדים בבתי ספר יסודיים על אלימות מינית. המסקנה הייתה שהתייחסות ועבודה בנושא יחסים בתוך הקשר והעצמה של ילדים ושל כוחותיהם, מצמצמים אלימות ובתוך כך גם אלימות מינית שהיא ביטוי הממוקם על רצף האלימות. ראינו כי בתי-ספר שמייצרים חוויה של מסוגלות ושל קהילה ונמצאים בהתבוננות מתמדת, הם אלה שמצליחים להתמודד. לכן, שפ"י משקיע את מירב המאמצים בבניית תשתית של יחסי אמון ואכפתיות בתוך בית-הספר. קיים עדיין מקום לשיפור וצורך בהשקעה נוספת של משאבים להעלאת שיח על מיניות ומתן כלים לאיתור וזיהוי, אבל קודם כל, חשוב לבנות יחסים של קרבה ואכפתיות בתוך המערכת".

של ההורים ושל הצוות הבית-ספרי. בהתאם לכך, חלק אינטגרלי מפיתוח של כל תוכנית התערבות ומניעה הוא בדיקה כיצד נרצה לשתף את ההורים במהלך הזה?".

תוכלי לשתף בדוגמה לשותפות ולחשיבותה?

"לפני מספר שנים נחשפה שורה של מקרי אונס קבוצתי. בניסיון לתת לכך מענה בנינו קבוצות מיקוד שהיו מורכבות מנערות ונערים בגילאים שונים מכל רחבי הארץ. ובעקבות הפעילות מול קבוצות המיקוד הגענו למסקנה החשובה שהעיסוק בנושא "בין הלשנה להצלה" שבו התרכזנו עד אז מהותי פחות מעיסוק בהבנת ההגדרה והזיהוי של פגיעה. אל המסקנה הגענו בעקבות חזרה של המשתתפים בקבוצות על משפטים המבהירים כי הם אינם מבינים לעומקה את הדינאמיקה של הפגיעה המינית, של ניצול חולשה. בקבוצות שמענו למשל משפטים כמו: "אם יהיה אונס בוודאי שנספר, אבל אם הבחור הכי פופולארי יסתובב עם הילדה הכי דחוייה לא נספר כי זה לא ענייננו". הבנו כי הבעייתיות אינה בצומת שבין הלשנה להצלה אלא בצומת של הבנת המצב. כולנו, גם מבוגרים נשענים על הגדרה צרה מאוד של פגיעה מינית ואת התפיסה הזו יש לשנות, גם בקרב הנוער וגם בקרב ההורים. לשם כך בנינו מתווה העוסק במקומם של ההורים בנושא של מיניות ופגיעה מינית, מתווה שתפקידו להציף את הדילמות לצוות שמטפל באירוע אודות האחריות והדרכים השונות לשתף את ההורים, החל מיידוע מינימלי אודות המהלכים שמבוצעים ועד לשותפות פעילה באמצעות שיעורים בכיתות, קיום שבוע המאבק באלימות המינית והבניית מסרים שההורים צריכים להעביר ולהטמיע בתוך הבית. המשמעות העיקרית היא ההבנה כי אין אפשרות להעביר את המסרים בלי לערב את ההורים".

“תקשורת בריאה על מיניות מתחילה ביוזמים שלנו. ביכולת לנהל שיחה אמיתית, כנה וברורה, שיחה פשוטה של התעניינות, של הקשבה ולפעמים גם של שתיקה - חשוב ללמוד איך לעשות זאת נכון ולא להישאר לבד עם החששות. השאלות והדילמות ההוריות”

אנחנו שומעות הרבה מאוד ביקורות על מערכת החינוך והידרדרות תפיסת אנשי החינוך בעיני הציבור. מה דעתך על כך וכיצד נושא זה משפיע על מערכת היחסים בין ההורים לבין המערכת?

“חשוב להבין שמערכת החינוך היא חלק מהממסד ובעלת משמעויות ברמה ארצית, על-כן יש להתחיל בבחינה של מארג היחסים בין החברה והממסד. ניתן לראות שינויים בכל תחומי החיים, מעבר מחברה המחזיקה בתפיסה חינוכית צרה, הומוגנית ושיטתית, לחברה פלורליסטית פוסט-מודרנית, שבה יש דעות רבות ומחלוקות לגיטימיות על אודות מה שצריך להעשות במרחב הבית-ספרי. תמורות אלה, מייצרות מרחב מורכב לעשייה חינוכית. הביקורת החברתית על המגזר הציבורי ובתוכו, על המערכת החינוכית נובעת, מטבע הדברים, מהעובדה שזו המערכת שמחנכת את הילדים, המשאב היקר ביותר לחברה ככלל ולכל משפחה. ההורים רוצים שבית-הספר יהיה אי של תמימות ושפיות עבור ילדיהם ומתעלמים מהדיסוננס בין החיים בחברה בה מופצים מסרים מיניים ואלימים ללא הרף לבין רצונם במערכת מנותקת מכך. על אף שמדובר ברצון ראוי, המציאות הופכת אותו לבלתי אפשרי והוא מקפל בתוכו את האכזבה על כך שאנחנו לא מצליחים, כחברה, ליצר איים של תמימות עבור ילדינו”.

לסיום, איזה מסר את רוצה להעביר להורים בהקשר של מיניות בריאה ופגיעה מינית בהקשר השותפות בין ההורים לבין בית-הספר?

“היום אנחנו מבינים בצורה ברורה שאחת הסיבות לפגיעה מינית היא העדר שיח אודות מיניות בריאה. אנחנו משאירים את הילדים שלנו לחסדי המידע שמגיע מהחברים שלהם

ומהאינטרנט, מקורות בהם הם נחשפים לאינפורמציה לא מהימנה בנושא מיניות, מה זה אומר להיות גבר או אישה וכיוצא באלה. לפיכך, השיתוף בין ההורים לבין בית-הספר הוא מחויב המציאות למען הילדים. אנחנו חייבים לדבר עם הילדים שלנו על מיניות. ברגע שמדברים על הנושא באופן מותאם ורלוונטי ושמים את עצמנו ככתובת זמינה לשאלות ומקור למידע, הם ימשיכו לשאול ולראות בנו דמות משמעותית בעניין זה. אנחנו כהורים, צריכים להיות גורם שמנהל שיח שלא נובע מהחרדות שלנו ובמקביל להבין שיש לאפשר יחסים ודיאלוג שיש בהם מקום לביקורת ולסימני שאלה עם צוות בית-הספר”.

לאור ראיון זה, ניכר כי חלה התפתחות משמעותית בתפיסת הקשר בין ההורים למערכת החינוך וכי נעשים מאמצים רבים בכדי לקדם אותו. עם זאת, נראה כי הדרך עוד ארוכה, והשינוי המיוחל רחוק מלקבל ביטויים ממשיים בשטח. השיח על מיניות בין הורים לילדיהם נותר, במרבית המקרים, כשהיה: מלא מבוכה, שמרנות ובושה והציפייה כי בתי-הספר ימלאו חלל זה, כמעט ואינה אפשרית. מחלוקת החינוך במרכזי הסיוע שותפות לתפיסה של משרד החינוך שהוצגה במאמר זה, אנו מוצאות את השתתפותם של כל הגורמים הנוגעים בדבר, כאפקטיבית והכרחית לשם השלמת תהליך המניעה הכולל. מרכזי הסיוע מציעים להורים סדנאות והרצאות שמטרתן מתן כלים לתקשורת עם ילדים ובני-נוער על נושא המיניות הבריאה והפגיעה המינית, פיתוח מודעות למסרים על אודות התנהגויות מיניות ומגדריות שהורים מעבירים לילדיהם, היכרות עם נתונים והשפעות של החשיפה המוגברת לפורנוגרפיה ואינטרנט בקרב בני-נוער, מתן כלים לזיהוי והתמודדות עם פגיעה מינית והיכרות עם רשת התמיכה של מרכזי הסיוע.

תקשורת פתוחה היא המפתח על האתגרים בתקשורת בריאה בין הורים לילדים ועל דרכים ליצור שיח פתוח ומשתף בנושא מיניות

אולגה סטאטלנד-וינטראוב – רכזת מחלקת חינוך והסברה במרכז סיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית בתל אביב. בעלת תואר מוסמך בעבודה סוציאלית מהאוניברסיטה העברית בירושלים ומומחית בעבודה עם הורים ובני-נוער

השתקת השיח על מיניות בגיל ההתבגרות

כיום, התנהגות מינית היא נורמטיבית בקרב תלמידים בגיל התיכון, לרבות יחסי מין מלאים. בישראל, כ-15% מן הבנים ו-6% מן הבנות בכיתה ט' קיימו יחסי מין, ו-31% מן הבנים ו-15% מן הבנות התנסו בפעילות מינית שכללה מגע באיברי המין. בכיתה י"ב כ-46% מן הבנים ו-32% מן הבנות קיימו יחסי מין מלאים, ו-62% מן הבנים ו-55% מן הבנות התנסו בפעילות מינית שכללה מגע באיברי המין. כמעט כולם התנסו בהתגפפות מעל לבגדים ומתחתם ובנשיקות.¹

למרות שכיחותה הגבוהה של התופעה, הרי שהמידע בנושא מיניות אינו זמין לבני הנוער, ורבים מהם פונים מדי יום לאתרי אינטרנט או לפורומים בנושא סקס כמקור למידע, לעידוד ולתמיכה. בסקר בינלאומי רחב היקף שנערך בשנת 2011 נשאלו בני-נוער בגילאי 15-19 למי היו פונים כדי לקבל מידע על אמצעי מניעה. 60% מהמשתתפים השיבו כי היו מחפשים אתרים ובלוגים באינטרנט. האפשרויות

סוף מפגש בקבוצת הורים. אחד האבות ניגש אליי בהיסוס. "אפשר לשאול אותך משהו?" שאל במבוכה. "בוודאי", עניתי. האב תיאר לי סיטואציה שבה נכנס לחדר של בנו בן ה-14 וראה אותו ואת חברתו שוכבים במיטה, מתמזמזים. "הייתי כל כך נבוך", הוא סיפר, "סגרת את הדלת, ואחר כך שיחקתי אותה כאילו לא ראיתי כלום. אני יודע שאולי כדאי להגיד משהו, אבל לא יודע מה ואיך".

במסגרת עבודתי כראש תחום חינוך והסברה במרכז הסיוע בתל אביב, הורים רבים מגיעים אליי עם שאלות ודילמות על מיניות ילדיהם: איך להתייחס ולהגיב, איך לדבר, איך להעביר מידע, איך להציב גבולות, לשמור ולהגן. בבואי להתייחס לשאלות ולחששות האלה, אני מדברת אתם על תקשורת בריאה בין הורים לילדים. תקשורת בריאה ונכונה היא הבסיס ליכולת להעלות נושאים וסוגיות שילדים והורים מתמודדים אתם, ובעיקר בתחום המיניות. יתרה מכך, תקשורת בריאה היא הכרחית כדי לזהות פגיעה מינית וכדי לטפל בה קרוב ככל האפשר למועד התרחשותה.

1 רבינוביץ', מ' (2010). חינוך למניעת מחלות מין בקרב בני-נוער בישראל. ירושלים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

הבאות בסדר העדיפויות היו צ'טים ופורומים, ולאחר מכן פניה לחברים. 12% מהצעירים ציינו כי התקשו להשיג מידע מהימן בנושא אמצעי מניעה; 28% מהנערות ו-22% מהנערים דיווחו כי קיבלו מידע שגוי ומטעה בנושא. עיקר המידע השגוי התקבל מחברים (44%), רשתות חברתיות, פורומים ובלוגים.

המפגש האינטרנטי עם הנושא נוח לבני הנוער משום שהוא אינו כרוך בחשיפה רגשית ואישית ובפגיעות. ואולם, מעורבות בו כוונות מסחריות (בפרסומות ובפורנוגרפיה), והוא נוטה להפוך את המיניות ללא אישית ולחזק את העמדה המנוכרת כלפיה. גם הלמידה מחברים אינה מהימנה, שכן היא מערבת תחרותיות על מעמד חברתי, מיתוסים מקובלים ולעיתים גם שקרים.

אם כן, מדוע אין המתבגרים שואלים את המבוגרים? מדוע אינם פונים להורים שלהם כשהם מחפשים מידע ותמיכה? נראה שחלק מהסיבה לכך טמון בהתנהגות ההורים ובתקשורת שטיפחו עם ילדיהם. הורים רבים נוטים להיות דאגנים, ואף חרדתיים, בכל הקשור להתנסויות מיניות של ילדיהם, וחוששים מאוד מניצול מיני, מהסתבכות עם החוק, מהריונות לא רצויים וממחלות מין. חרדה זו עלולה להביא לשני קצוות: בקצה האחד נמצאים ההורים המיואשים המשדרים לילדיהם: "אתה ממילא לא שואל אותנו, אז תעשה מה שאתה רוצה, וגם האחריות כולה שלך". בקצה השני נמצאים ההורים שאינם מניחים לילדיהם ואינם מאפשרים כלל מפגשים עם בני המין השני. אלה גם אלה, המיואשים והמודאגים, מתעלמים ממורכבותו של הנושא, אינם רואים נכוחה את המצב ומעבירים מסר שגם אם עולות למתבגר שאלות, להוריו לא יהיו תשובות מפוכחות ומציאותיות.

צעד ראשון:

הורים מגדירים לעצמם עמדה

כדי שהורה יוכל לשמש כתובת למידע ותמיכה עבור המתבגר, עליו להיות מודע לעצמו ולעמדות שלו בנושא מיניות. פעמים רבות ההורים בעצמם מבולבלים, ולא תמיד עוצרים לעצב עמדות ברורות. במקרים אלה גם המסר שהם מעבירים לא יהיה ברור וממוקד. בין השאלות שכדאי לענות עליהם עוד לפני שניגשים לשוחח עם בני-נוער בנושא מיניות הן: מהם הערכים שלנו כהורים? מה נראה לנו מתאים? האם אנחנו רוצים שהילדים שלנו יתבגרו וייהנו מחברות, מאהבה וממיניות? ואיך זה יקרה? מה אנו יודעים על התנהגות נורמטיבית בגיל ההתבגרות? באיזו התנהגות מדובר ובאילו גילאים? איך נראה למתבגר מה נכון בעינינו ומה אנו מצפים ממנו? מהם העקרונות והערכים שאנחנו רוצים להנחיל ואיך נעשה זאת? ומה עם המבוכה שלנו? הרי גם אותנו הנושא מביך, וגם אנחנו גדלנו והתחכנו על מסרים שלא כולם נאמרו במפורש.

צעד שני:

ערוץ תקשורת פתוח עם הילדים

חשוב מאוד לעודד את המתבגרים לשאול על מין, וכמובן לענות על שאלותיהם, כי מניעת מידע מרמזת על התכחשות למיניותם ועל חוסר כבוד כלפיהם. מתבגרים זקוקים למידע ברור ומדויק שיינתן ברגישות עם תמיכה וסבלנות. כך ההורה יהפוך לאדם שהמתבגר רוצה לשאול אותו, וגם יעביר מסר שמין הוא נושא עדין שראוי להתייחס אליו בכבוד ולא בפחד או בגועל.

לצורך כתיבת המאמר נפגשתי עם פרופ' חיים עומר מאוניברסיטת תל אביב, שחוקר כבר שנים רבות את נושא התקשורת בין הורים לילדים ואת משמעותה בהגנה ובשמירה עליהם. שאלתי אותו על תקשורת בריאה, על האתגר הטמון בה ועל הדרכים ליצור שיח פתוח ומשתף.

מהי לדעתך תקשורת בריאה בין הורים לילדים?

יש שני היבטים בתקשורת בריאה שמאפשרים נוכחות הורית מיטיבה. האחד, הורים צריכים להיות מסוגלים לקדם שיח פתוח שבו הם מתעניינים באמת במה שקורה עם הילד, והילד מצדו יכול לשתף אותם. זהו שיח דו-סטרי, כלומר ההתעניינות של ההורה בילד מעודדת גם התעניינות של הילד בהורה. השיח הפתוח נותן להורה ידע רב לגבי השאלה אם הילד מסתבך או חשוף לסיכונים ולפיתויים. השיח הפתוח הוא אפוא אמצעי מרכזי להישאר עם היד על הדופק, אבל באווירה חיובית מאוד. זו אינה חקירה אלא התעניינות. ההיבט השני הוא שיח של תשאול והשגחה.

הורים רבים מעלים את הקושי להבחין בין שיחה לתשאול. איך מקדמים שיחה פתוחה, בייחוד בנושאים רגישים כמו מיניות, שימוש באלכוהול וסמים וכו', בלי לעורר התנגדות?

חשוב להפריד ולהבין מתי צריך לתשאול ולהעלות שאלות ממוקדות ומתי לנהל שיחה פתוחה. התשאול מוצדק כאשר עולים סימני התראה כגון שקרים, חברים שמסתבכים, ילד שלא מקיים את הכללים של שעות ההגעה וכו'. במקרים כאלה, השיח הפתוח אינו מספיק, וההורה נכנס גם לתפקיד של השגחה. יש להבין שהתשאול הוא התערבות ולא אמצעי להוציא מידע. ברגע שאתה מתשאול, אתה מהדק את ההשגחה ההורית שלך ומעביר לילד מסר שאתה פוקח עין חשדנית. לכן חשוב מאוד שלא לתשאול בלי סיבה, כי אז פוגעים בשיח הטוב והפתוח. יש לוודא שהתשאול נעשה לאחר זיהוי של סימני התראה ברורים ולא רק בגלל החרדה שלנו כהורים.

וגם, חשוב לזכור שיש ילדים שלא מנהלים שיח פתוח, שהם שתקנים או מופנמים יותר, וכך גם הורים. גם אם הילד שתקן ומדבר מעט מאוד, השיחה תיחשב מוצלחת אם אני כהורה דיברתי בדרך שמציגה את עמדותי ונוכחותי מתוך כבוד לילד ולשתיקה שלו.

בסדנאות אני מדגישה שחשוב לייצר בסיס של תקשורת בריאה על מיניות לפני שיש מצוקה.

לדעתי, באמת צריך לייצר בסיס. בדרך כלל שיחה על מיניות לא מתרחשת בספונטניות אלא צריך לזמן אותה. ההורה צריך להעלות את זה על השולחן וליזום. השיחה הראשונה על מיניות היא ביוזמת ההורה, ואחרי שמקיימים אותה ומשתפים את הילד במחשבות שלנו על הנושא, אפשר לקיים עוד שיחות, למשל על מה יכול לקרות כשילד הולך למסיבה, איך הוא יכול לשמור על עצמו. אם השיח הוא טוב, ההורה הופך לכתובת.

***

יצאתי מהשיחה עם פרופ' חיים עומר וחשבת שיש שוב על העבודה שאנחנו עושות עם ההורים במרכזי הסיוע, על המסר שחשוב לי כל כך שהורים ישמעו, שהתקשורת הבריאה מתחילה ביומיום שלנו, ביכולת לנהל שיחה אמיתית, כנה וברורה, שיחה פשוטה של התעניינות, של הקשבה ולפעמים גם של שתיקה. תמיד יהיו גם מבוכה, חששות ופחדים, אך חשוב לזכור שאינכם לבד, וכדאי תמיד להיעזר ולהתייעץ עם הורים נוספים ואנשי מקצוע. זכרו כי נוכחות הורית טובה וההרגשה שהורה מוכן להקשיב ולשתף בעצמו, יוצרות בסיס בטוח לשיחות בנושאים רגישים כמו מיניות. כשהורה יוזם שיחה עם הילד על חברות והתאהבות, פורנוגרפיה, אמצעי מניעה וכו', הילד מבין שההורה הוא גם כתובת עבורו וגם יכול לשמור ולהגן עליו במידת הצורך, אפילו ובעיקר במקרים של פגיעה מינית.

היער הוירטואלי

פגיעה מינית בילדים ונוער ברשתות החברתיות ובאינטרנט

שרית הראל-מימראן, רכזת פיתוח משאבים, מרכז סיוע 'תאיר' בעלת תואר שני בתקשורת מאוניברסיטת בר אילן

תופעת הפגיעה המינית במרחב הוירטואלי גדלה בשנים האחרונות במימדים ניכרים. אחד מכל שלושה בני-נוער (בגילאים 12-17) חווה הטרדה מינית ברשת¹, 25% מהנפגעים הם בנים, ו-75% – בנות; כמעט כל הפוגעים הינם גברים². ילדות וילדים רבים נחשפים לתוכן מיני בלתי רצוי, כאשר רק במקרים מעטים זוהי חשיפה שנעשית מרצון. מדי שנה מאותרים ילדים רבים על-ידי פדופיל או פוגע ברשת, ונערות רבות שגולשות באינטרנט באופן יומיומי מוטרדות מינית במסגרת פורומים אינטרנטיים. עוד נמצא, כי בכל 20 שניות נחשפת ילדה לפגיעה בצ'אט, וכי ילדים רבים מוכנים לשתף זרים בפרטים אישיים ובתמונות בתמורה לקבלת מוצרים או שירותים שונים ברשת³.

לפי מחקר מקיף שערך האיחוד האירופי בשנת

רשת האינטרנט כבר אינה אמצעי תקשורת בלבד. מדובר בסביבה חברתית המשולבת בחיי כולנו, ובפרט בחייהם של ילדים ובני-נוער. רשת האינטרנט מאפשרת היכרות עם עולמות רחוקים, יצירת קשרים חדשים, בקשה וקבלת עזרה, ויש בה מספר עצום של אתרים איכותיים ומעניינים, רשתות חברתיות, חדרי דיונים בנושאים מגוונים, מאמרים, תמונות ומשחקים. אולם באותה הרשת עלולים ילדים ומתבגרים להיחשף גם לתכנים שאינם מותאמים לגילם הכרונוולוגי והרגשי, ואשר מובילים, לעתים, למצבים של פגיעה מינית.

ברשת מופיעים תכנים מיניים רבים – ויזואליים ומילוליים – והחשיפה אליהם היא פעמים באופן יזום ובעקבות חיפוש עצמאי, ופעמים באופן פסיבי במסגרת הלצה או חיזור תמים. התנהגות בעלת אופי מיני נורמטיבי, בהתאם לגיל ולשלב התפתחותי בו נמצאים הילדים, היא טבעית ואף חשובה לצורך התפתחות מינית תקינה. עם זאת, בשונה מתחומים אחרים, בעת גלישה ברשת לא תמיד יכולים ההורים לדעת מתי עוברים הילדים לפעילות שעלולה לגרום להם נזק. בעת הגלישה ברשת הילדים נמצאים, למעשה, בסביבה וירטואלית פתוחה וזרה שיש בה סיכונים רבים, למרות שפיזית, הם יושבים מוגנים בביתם.

1 Lenhart A. Cyberbullying and Online Teens. Pew Internet and American Life Project, 2007

2 Online "Predators" and their Victims: Myths, Realities and Implications for Prevention and Treatment, Wolak, J., Finkelhor, D., Mitchell, K., & Ybarra, M. (2008) American Psychologist, 63, 111-128.

3 גלעד האן, חוקר עבירות ופשעי מחשב, המדרך לבטיחות ברשת האינטרנט, <http://www.giladhan.co.il>

"לאינטרנט אין מנהל, אין שומר, אין מי שקובע מה מותר ומה אסור. מי שקובע זה אנחנו, ועלינו לוודא שאנו נותנים לילדינו את הכלים להתמודד עם האינטרנט ועם תכניו"

2010⁴, 11% מהילדים שנפגשו עם מי שהכירו לראשונה באינטרנט, דיווחו כי אדם זה פגע בהם מינית.

הפגיעה המינית במרחב הווירטואלי הינה ייחודית מכמה בחינות: הרשת מאופיינת באנונימיות, אי-נראות פיזית והיעדר קשר עין, ומזמנת מצבים של טשטוש, חוסר גבולות, חוסר שליטה ובלבול. כל אלה מייצרים אפקט של הסרת עכבות, ומעלים את הסיכון להתרחשותה של פגיעה מינית. אפקט זה מאפשר, אמנם, פתיחות רגשית וחשיפה מהירה ורבה של עולם תוכן פנימי, אך גורם במקביל להפחתה בלקיחת אחריות ובמחויבות.

האינטרנט והרשתות החברתיות – ובראשן הפייסבוק – נגישים לכל אדם, בכל מקום ובכל זמן, החל מגיל צעיר מאוד. כמעט בכל בית יש מחשב אחד לפחות, מחשבי לוח (טאבלטים), טלפונים ניידים חכמים ועוד. הטכנולוגיה בכל אחד ממכשירים אלה מאפשרת העלאה של טקסטים, תמונות וסרטונים, והפצתם בלחיצת כפתור. בני-נוער וילדים מבלים זמן רב בפייסבוק, בחדרי צ'אט ובפורומים, לעיתים תוך העדר ודאות לגבי פרטי האדם עמו הם מתקשרים.

מפלג חקירות פשעי מחשב באגף המודיעין של משטרת ישראל מונה 14 שוטרים וקצינים, ומטפל מדי שנה בתלונות שמתקבלות על עבירות שנעשו ברשת. בין השאר, נעזרים השוטרים ברשתות החברתיות לצורך איתור חשודים, איסוף ראיות ומעצר. המפלג נותן מענה לאתגרים הטכנולוגיים העומדים בפני המשטרה

4 Sonia Livingstone et al., Risks and Safety on the Internet: The Perspective of European Children – Full Findings and Policy Implications from the EU Kids Online Survey of 9-16 Year Olds and Their Parents in 25 Countries, London School of Economics, EU Kids Online Network, 2011 (להלן: מחקר האיחוד האירופי).

בהתמודדות עם פשעים המבוצעים ברשת האינטרנט, וכן עם עבירות מחשב כהגדרתן בחוק המחשבים, וביניהן עבירות כגון מרמה, זיוף כרטיסי אשראי, עבירות מין ועבירות אחרות המבוצעות ברשת. רב-פקד ירון שטרן, קצין צח"מ ארצי של חטיבת החקירות במשטרת ישראל, אומר שהמשטרה מודעת היטב להיקף התופעה ולכן שפגיעה מינית עוברת מהרחוב המוכר אל מרחב הסייבר הפרוץ. לדבריו, "בהוראת מפכ"ל המשטרה מתגברים הן היחידה הארצית לחקירת עבירות בסייבר והן כוח האדם במחוזות על-מנת לטפל בתופעה. היחידה הארצית מקיימת פעילות עניפה במטרה לחשוף מתחזים ופוגעים ברשתות החברתיות ובאינטרנט, באמצעות חוקרי עבירות מחשב הפוזרים בכל הארץ". במסגרת מחקר שערכה הכנסת ציינו נציגי המשטרה, כי קיים קושי מיוחד בטיפול במקרים אלה בשל מסת המידע העצומה הקיימת ברשת אשר מקשה על איסוף ראיות ועל איתור חשודים.⁵ לרשויות אכיפת החוק במדינות השונות קשה להתמודד עם תופעת הפשיעה הווירטואלית בעיקר בשל האנונימיות המאפיינת את השימוש באינטרנט. הקושי העיקרי נובע מטשטוש הגבולות בין העולם הממשי לעולם הווירטואלי, ומהצורך החיוני בשיתוף פעולה מהיר ויעיל בין רשויות האכיפה ברחבי העולם.⁶

פגיעה מינית במרחב הווירטואלי נעשית, לרוב, ללא מגע פיזי, באמצעות מלל פוגעני ו/או הפצת תמונות וסרטונים בעלי אופי מיני; אולם עברייני מין פעילים ברשת גם במטרה ליצור קשר עם

5 רפ"ק ויקי אלעמארי, ר' חוליית מניעה והסברה, מחלקת נוער, משטרת ישראל, מכתב 12 במאי 2011. (מתוך: "ילדים ברשתות החברתיות ובאינטרנט", אתי וייסבלאי, מרכז המחקר והמידע, הכנסת, ירושלים, 2011)

6 <http://www.police.gov.il/contentPage.aspx?pid=308&tmid=9>

קטינים ולפתות אותם לקיים עמם מפגש פנים-אל-פנים לצורך ניצול מיני.

גלעד האן, חוקר עבירות ופשעי מחשב, מסביר: "סקרנותם של ילדים ובני-נוער בתחום המין גורמת להם ליצור קשרים ומערכות יחסים עם זרים ברשת האינטרנט. עברייני מין ברשת מכוונים אל ילדים אלה, ופעמים רבות פונים אליהם ישירות באמצעות הקונטקסט המיני. הילדים, שאינם מבינים תמיד את ההקשר המלא של הפניה אליהם, נופלים קורבן לפגיעה".

האן מסביר, שפיתוי הילדים נעשה באמצעות הפגנת תשומת לב וטוב לב, פניה אל הרגש ואף הצעת מתנות במטרה לרכוש את אמונם. הפוגעים קשובים לבעיות של הילדים, ומזדהים עמם; בנוסף, הם מעודכנים במוזיקה שהילדים שומעים ובקיימים בתחביבים ובאופנה עכשווית וכך מנמיכים בהדרגה את עכבותיהם של הילדים ורוכשים את אמונם עד להצעה ליצירת קשר פיזי.

הפגיעות במרחב הווירטואלי כוללות שאלות אישיות בנושאים מיניים, בקשות לדבר ולכתוב על מין, או לבצע אקטים מיניים הכוללים התפשטות, מגע עצמי, צילום עצמי ומשלוח התמונות או הסרטים לפוגע. לעיתים הפגיעה כוללת גם העלאה לרשת של סרטונים ותמונות המתעדים את הפגיעה, פרסום פרטים מזהים של הנפגע, הכפשתו, הצגתו כאובייקט מיני ועוד. התיעוד, ההפצה ההמונית, והאפשרות לצפייה חוזרת ונשנית, כל אלה הנם בבחינת פגיעה נוספת, המצטרפת לפגיעה הראשונית ומוסיפה מימד נוסף לקושי ולהתמודדות.

ילדים ובני-נוער לא תמיד מודעים לכך שהיכולת למחוק טקסטים ותמונות שהועלו לרשת מוגבלת מאוד, ופרסומם עלול לגרום נזק לטווח ארוך. ההפצה הוויראלית של התכנים, היכולת להעביר אותם אינספור פעמים מאדם לאדם, והעדר השליטה על היעדים הרבים אליהם הם

מגיעים הופכים את הפגיעה המינית במרחב הווירטואלי לקשה ומורכבת ביותר.⁷

גם פגיעות קבוצתיות נפוצות ברשת, והן מתרחשות בדרך כלל בקרב ילדים ובני-נוער מאותה קבוצת גיל. הפגיעה הקבוצתית מועצמת לאחרונה בעיקר ב-Whatsapp – אפליקציה פופולרית לטלפונים ניידים חכמים. זהו יישום המאפשר שליחה מיידית של טקסטים, תמונות וסרטונים לקבוצות של נמענים, ומהווה כר נרחב לחרמות, השפלות, הפצת מלל פוגעני וכן תמונות וסרטונים חושפניים. ילדים ובני-נוער הנחשפים לפגיעה מוצאים עצמם בדילמה – האם להיכנע ללחץ הקבוצתי או לדווח על הפגיעה ולעזור לחבר או לחברה בצרה.

התרבות והשפה הייחודיות לתקשורת של ילדים ובני-נוער באינטרנט אינן מוכרות למבוגרים, וכתוצאה מכך הילדים נדרשים, לא אחת, לפעול ולקבל החלטות ללא הכוונה ותיווך של מבוגר אחראי. בתחום זה קיים פער גדול בין מידת הידע, אופן השימוש ועמדותיהם של מבוגרים לבין אלו של ילדים ודבר זה מקשה על הדיאלוג בין הורים לילדיהם ואינו מאפשר העצמה של נוכחות הורית במצבים בעייתיים אליהם חשופים לעתים ילדים ובני-נוער.

מחקרים מצאו, שרק כ-40% מבני-הנוער ו-20% מהילדים שנחשפו לתכנים מיניים בלתי רצויים דיווחו על כך להוריהם.⁸ רבים לא מדווחים מחשש שהוריהם יכעסו עליהם ויאשימו אותם במה שקרה או יחסמו להם את

7 Unicef Innocenti Research Center, "Protection of Children from Sexual Abuse and Exploitation Online/Offline Merged Environment", in the February 2011.

8 Online Victimization of Youth, Janis Wolak, Kimberly Mitchell, & David Finkelhor, The Crimes Against Children Research Center, University of New Hampshire, 2006

אפשרויות הגלישה⁹. אחרים נאלמים מכיוון שאינם יודעים כיצד להגיב. חשוב להבין שעצם החשיפה לתכנים כאלה פוגעת בהתבגרות המינית, מעוותת את תפיסת המין והמיניות ואת מושג האהבה בקרב בני הנוער, ופוגעת בתחושת הביטחון העצמי והחברתי שלהם. במקרה של פגיעה, הפער הבין-דורי עלול לגרום לילדים להסתיר מהוריהם את דבר הפגיעה ולחוש אשמה, בושה ופחד.

באופן טבעי חשים הורים מבוכה וחוסר אונים אל מול המיניות המתפתחת של ילדיהם; תחושות אלה לצד חוסר ההיכרות של ההורים עם העולם הווירטואלי, יוצרים קושי בהתמודדות, הדחקה, והימנעות מטיפול בבעיה בשעת הצורך. בנוסף, ישנם הורים שחשים שפיקוח על פעילות ילדיהם באינטרנט עלול להתפס כחדירה לפרטיותם. החוקר גלעד האן מדגיש, כי יש הבדל בין חדירה לפרטיות לבין אחריות הורית. חובתם של הורים לפקח על פעילות ילדיהם ולהיות מעורים בתכנים אליהם הם חשופים במרחב הווירטואלי, ממש כמו במרחבים אחרים בחיי היומיום שלהם. עליהם להכיר את חבריהם של הילדים, את הנושאים שמעניינים אותם ואת האתרים בהם הם גולשים. חשוב לקבל אינדיקציה כללית לגבי מה שקורה במחשב של הילדים על-ידי בדיקה של היסטוריית הגלישה, דגימת מסרים והודעות אישיות, היכרות עם חברי הפייסבוק שלהם ועוד.

על מנת להתמודד עם הפער הבין-דורי ולאפשר מתן עזרה לילדים ולבני-הנוער במקרה של פגיעה, יש חשיבות רבה לתקשורת פתוחה בין ההורים לילדיהם. לדברי האן "אנחנו כהורים

9 Ongoing and Online: Children and youth's perceptions of cyber bullying, Faye Mishna, Michael Saini, Steven Solomon, Factor-Inwentash Faculty of Social Work, University of Toronto, Canada, 2009

שלרוב מדובר בפוגעים סדרתיים, ואם המידע יגיע למשטרה יוכל מפלג עבירות המחשב לחשוף את הפוגע ולמנוע פגיעות נוספות".

בשנים האחרונות ניתן למצוא מגוון תוכנות ואפליקציות המיועדות להכוונה ולהשגחה של הורים על ילדיהם, במטרה ליצור גבולות ברורים וסביבה בטוחה יותר לילדים הגולשים באינטרנט וברשתות חברתיות. התוכנות והאפליקציות פועלות באמצעות זיהוי של מילים מסוימות והתרעה להורה כאשר יש סכנה לפגיעה בילדו.

במקרה שהתגלתה פגיעה חשוב להתנהל נכון על מנת לעזור לילד או לילדה שנפגעו. כמבוגרים אנו נוקטים לעיתים בעמדות שיפוטיות כלפי ילדינו, אשר עלולות לגרום להם להפסיק לשתף אותנו בחוויותיהם ולהסתיר מאיתנו מידע. לפיכך, במקרה של פגיעה חשוב לדבר עם הילד בפתירות ובגובה העיניים על מנת להבין מה קרה; לתקשר, ככל האפשר, מתוך הכלה ואמפתיה וללא שיפוטיות. תגובות כועסות או מאשימות עלולות לגרום לסגירות ולחוסר שיתוף פעולה מצד הילד, ולהקשות על מתן עזרה. הורים שבוחרים להחרים את המחשב של ילדם לאחר שגילו כי נפגע, אינם מבינים שבעשותם כך, הם מגבילים את המרחב החברתי שלו. במקרים רבים הם יגלו שהילדים מתחברים לרשתות החברתיות ולאינטרנט גם דרך טלפונים ניידים חכמים או ממחשבים מחוץ

לבית. החרמת המחשב לא עוזרת להתמודדות עם הפגיעה שנחווה, ונתפסת על-ידי הילד כאקט של ענישה על פשע שלא הוא ביצע.

ברחבי הארץ קיימים גופים וארגונים רבים הנותנים סיוע לילדים ולבני-נוער שעברו פגיעה מינית (בעמוד 58 של הדו"ח מופיעה הרשימה המלאה של הגופים המסייעים ברחבי הארץ). במקרה של פגיעה חשוב לפנות לעזרה מקצועית כדי להיתמך ולקבל מידע לגבי זכויות נפגעי עבירה בישראל, ולגבי הליכים משפטיים במקרה הצורך.

באתר משטרת ישראל מוסבר, כי "התמודדות עם פשיעה גלובלית וחסרת גבולות באמצעות רשת האינטרנט מצריכה חקיקה חדשה, טכנולוגיה מתקדמת, שיטות חקירה יצירתיות ושיתוף פעולה בין משטרות וגופי אכיפה בארץ ובעולם"¹⁰. פעמים רבות הנושא החקיקתי מעורפל בכל הקשור לפגיעה מינית ברשת בשל טשטוש הגבולות והעובדה שהפגיעה נעשית ללא מגע פיזי. לפיכך, החקיקה צריכה להתקדם ולהתאים את עצמה למגוון האפשרויות הקיימות במרחב הווירטואלי.

היקף תופעת הפגיעה המינית בילדים ובבני-נוער ברשתות החברתיות ובאינטרנט כפי שעולה ממאמר זה, מחייבת איגום משאבים והקצאת כוח-אדם מספק על מנת להבטיח טיפול מהיר, יעיל ומרתיע בעברייני מין הפועלים במרחב הווירטואלי.

<http://www.police.gov.il/contentPage.aspx?pid=308&tmid=9>

צריכים ללוות את הילדים ולהציב להם גבולות. לאינטרנט אין מנהל, אין שומר, אין מי שקובע מה מותר ומה אסור, ואין שום בקרת תכנים. מי שקובע זה אנחנו, ועלינו לוודא שאנו נותנים לילדינו את הכלים להתמודד עם האינטרנט ועם תכניו".

הצעד הראשון הוא לקבל את העובדה, שהעולם הווירטואלי הוא חלק משמעותי מעולמם של ילדינו, ושעלינו ללמוד להכיר אותו בכדי לא להרגיש חוסר אונים ובלבול.

כמו כן, חשוב לתווך לילדים ולבני הנוער את התכנים שהם עשויים להיחשף אליהם ברשת, על מנת לצמצם את העיוות שנוצר מתכנים בלתי מותאמים. כדאי גם לקבוע עם הילדים זמן איכות לחוויית גלישה משותפת באינטרנט על-מנת להכיר את התכנים המעניינים אותם, ללמד אותם כללים לגלישה בטוחה, ולתת להם כלים להתמודד עם מצבים של חשיפה לתכנים לא רצויים.

האן מדגיש, כי "לתת לילד להשתמש ברשת האינטרנט בלי פיקוח, ליווי והסבר, מקביל למצב בו נותנים מפתחות לרכב למי שאינו יודע לנהוג, ומסתכנים בכך שכל הנראה יפגע בעצמו ובאחרים. תפקידנו כהורים וכאנשי חינוך הוא לעזור לילדים ולמתבגרים לפתח את הרגישות הנדרשת ולשים לב למצבים בהם נדלקות נורות אדומות וקיימת סכנה להתרחשותה של פגיעה מינית". הוא מוסיף, כי "שימוש נכון באינטרנט יושג על-ידי הסכמות ולא על-ידי אכיפה. שינויים קטנים בהרגלי הגלישה יכולים להוביל לשינויים גדולים ולצמצום הפגיעה בילדינו דרך רשת האינטרנט. בידינו היכולת לבנות עולם אינטרנטי בטוח יותר למען שמירה על ביטחון ילדינו".

רב-פקד שטרן מוסיף, כי "מודעות ההורים משמעותית מאוד. חשוב שהורים יעבירו למשטרה מידע במקרה והתגלתה פגיעה משום

"ועתה אחותי החרישי אחיקה היא"

על חובת הדיווח והטיפול המשפטי
בתופעת הפגיעה המינית בקטינים

עו"ד ליאת קליין, היועצת המשפטית
של איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית

של הורים, מורים, אנשי מקצוע ואזרחים רבים שידעו על מקרי פגיעות מיניות ובחרו שלא לערב את הרשויות. קשר השתיקה המאפיין את תופעת האלימות המינית גם הוא אינו חדש. כבר בסיפור המקראי על האונס שביצע אמנון, בנו של דוד המלך, באחותו למחצה, תמר, מתואר קשר שתיקה והימנעות מפעולה: לאחר שנאנסה על-ידי אחיה, מושלכת תמר מביתו, היא זועקת זעקה גדולה, קורעת את שמלתה ומהלכת עם אפר על ראשה עד שהיא נאספת אל בית אחיה אבשלום שאומר לה: **"ועתה אחותי החרישי אחיקה הוא"** (שמואל ב, פרק יג, פסוק כ). גם בחירתו ההורית של דוד אינה בנקיטת תגובה פעילה, ככתוב: **"והמלך דוד שמע את כל-הדברים האלה; ויחר לו מאד"**. (שמואל ב, פרק יג, פסוק כא). דוד כואב, כואב מאוד, אך נמנע מלפעול ולהעניש את בנו. כשנתיים לאחר מכן נוקם אבשלום, אחיה של תמר, את האונס ומביא למותו של אמנון. הרצח והביקורת הקשה שבאה בעקבותיו, מעלים את השאלה, האם תגובה אחרת על גילוי האונס הייתה מונעת את התוצאה הטרגית?

במשך השנים שחלפו מאז חשיפתה של פרשת שמרת, חלו שינויים מפליגים בהתייחסות המשפטית לתופעת הפגיעה המינית בילדים בכלל, ולחובת הדיווח בפרט. השינויים הינם

לפני 25 שנה, באוגוסט 1988, נחשפה פרשת האונס בשמרת, אחת הפרשות המטלטלות שהגיעו לפתחן של רשויות החוק, ואבן דרך בטיפול המשפטי והחברתי בתופעת האלימות המינית במדינת ישראל. בפרשה זו, הועמדו לדין שמונה נערים באשמת אונס קבוצתי שביצעו בנערה בת 14.5. בתחילה, זוכו הנערים מחמת הספק בדיון בבית המשפט המחוזי, אולם בית המשפט העליון החליט להפוך על-פיו את פסק הדין ולהרשיע את הנערים, תוך התייחסות חדשנית להגדרות עבירות האינס ובפרט ליסוד ההסכמה שמהווה את אחד ממרכיבי העבירה. מעבר לדיון החשוב בפסק הדין, שהוליד גם שינויים משפטיים בהגדרת עבירת האינס וביטול דרישת השימוש בכוח, הולידה פרשה זו סוגיה נוספת, חשובה ומעניינת לא פחות, הנוגעת לחובת הדיווח. לאחר האונס, כך נקבע, פנתה הנפגעת לאחות הקיבוץ וסיפרה לה על המעשים. זו העניקה לה טיפול רפואי, אך נמנעה מלדווח על המקרה לרשויות. מה מנע מאחות הקיבוץ לדווח על המקרה? אנחנו יכולים רק לנחש. אולי היה זה ניסיון להגן על הנערים, הרצון שלא לפתוח בחקירה שתעורר סערה גדולה, כפי שאכן קרה בסופו של דבר, ואולי ניסיון להגן על הנערה עצמה. תהא אשר תהא התשובה הנכונה, סיפורה של אחות הקיבוץ אינו סיפור ייחודי. זהו סיפורם

"חובת הדיווח שחוקקה לפני
למעלה משני עשורים, הינה
אחת החשובות והמשמעותיות
ביותר בדרך לטיפול בתופעת
ההתעללות בקטינים ותורמת
לאיתור, זיהוי ומניעה של
פגיעה מינית בילדים ובחסרי
יָסָע"

תוצאה של מהפכות שונות הנוגעות הן להתרחבות ההגנה החוקתית על קטינים, הן למהפכת שיח הזכויות לנפגעי עבירה והן לחקיקתם של שורת חוקים שנועדו למנוע מראש עבריינות מין. אחת הדרכים שאימץ המחוקק להתמודדות עם תופעת הפגיעה המינית בילדים והשתקתה היא הטלת חובת דיווח. בשנת 1989 התקבל בכנסת תיקון 26 לחוק העונשין, התשל"ז-1977 שעניינו הרחבת ההגנה על קטינים וחסרי ישע וחובת דיווח במקרה של חשד לפגיעה.

חקיקה זו, המחייבת לנקוט פעולה אקטיבית ואשר הימנעות ממנה עשויה לגרום סנקציה פלילית, הינה חריגה בנוף הפלילי.

החוק תוקן בעקבות מותה של מורן דנמיאס בת השלוש, שנפטרה כחמישה חודשים לאחר שאושפזה במצב קשה בעקבות מסכת התעללות פיסית ומינית קשה, שעברה על-ידי דודה. בדיעבד, הסתבר שדבר ההתעללות היה ידוע בסביבתה הקרובה, אולם איש לא דיווח ולא פעל. מקרה זה, ותוצאותיו הקשות, הובילו להקמת ועדה פרלמנטרית מיוחדת שבין מסקנותיה נקבע כי יש להרחיב את חובת הדיווח.

חובת הדיווח אינה ייחודית למשפט הישראלי וישנן מדינות נוספות בהן ניתן למצוא חובה זו. אולם, בעוד שבמדינות רבות בהן היא קיימת, מדובר בחובה המוטלת רק על אנשי מקצוע העוסקים בטיפול במשפחה, המחוקק הישראלי בחר לקבוע חובה רחבה המוטלת על כלל האזרחים, מתוך כוונה להגן על שלומם של קטינים והצלתם מפשעים המבוצעים נגדם, אף במחיר של פגיעה בפרטיות ובאוטונומיה של המשפחה. ואכן, סעיף 368(ד) לחוק קובע כי **"היה לאדם יסוד סביר לחשוב, כי זה מקרוב נעברה עבירה בקטין או בחסר ישע בידי האחראי עליו, חובה על האדם לדווח על כך בהקדם האפשרי לפקיד סעד או למשטרה. כל העובר על הוראה זו דינו מאסר שלושה חודשים"**. [ההדגשה

הרסני ובלתי יעיל, ואף לגרום לנזק ולפגוע בתכלית החוק שעניינו טיפול נכון במקרים של פגיעה והתעללות בקטינים.

בשנת 1997 בעקבות הצעה שיזמה המועצה לשלום הילד, הוחלט לתקן את החוק ולהחיל את חובת הדיווח גם על עבירות שבוצעו בקטין בידי קרוב משפחה שהינו קטין בעצמו, ובכך נקבעה דה-פקטו חובת דיווח גם במצבים של פגיעות בין אחים. התיקון מעורר דילמות חריפות ביותר והורים רבים מוותרים על טיפול מקצועי כדי לא לחשוף את המשפחה להליך פלילי. החשש נובע בעיקר מהרצון להגן על בן המשפחה התוקף שהינו קטין בעצמו, אך לא פעם גם מהרצון להגן על הקטין הנפגע. פניה להליך פלילי, כך חשוב לזכור, מזמנת לנפגעי העבירה קשיים רבים והחוויה היא לא אחת של טראומה קשה המוגדרת אפילו כ"אונס שני", זאת על רקע חקירות פוגעניות והתמודדות לא פשוטה עם המערכת ובעיקר מאחר והתנהלות לא נכונה בהליך הפלילי עלולה להכיל בתוכה את המאפיינים הבסיסיים של הטראומה.

חשוב להבין כי שאלת המחיר האישי שמשלמים הנפגעים בעקבות ההחלטה לפנות לרשויות החוק מקבלת משמעות מיוחדת נוכח הנתונים הנוגעים לטיפול המשפטי בתופעה. גם לאחר שצולחים את קשר השתיקה ומדווחים לרשויות החוק, קיימים מכשולים רבים בדרך להשגת הצדק ובדרך לקיומה של אכיפה יעילה, ביניהם, הקושי הרב בניהול חקירות ילדים בשל המחסור החמור בחוקרי ילדים. נתוני הפרקליטות והמשטרה, הנחשפים בדו"ח זה, מלמדים כי מרבית התיקים בהם מעורבים קטינים נסגרים מחוסר ראיות. גם כאשר מבשיל התיק לכתב אישום, הוא עשוי להסתיים בעסקת טיעון מקלה או בגזר דין על-פי רף הענישה הנמוך במדינת ישראל. כתוצאה מכך, פעמים רבות מדי התחושה היא כי מסע הייסורים שעברה הנפגעת במסגרת ההליך הפלילי היה לשווא.

הנתונים אודות סיכויי ההצלחה של ההליך הפלילי מחדדים את הדילמה לגבי הדיווח הכפוי לגורמי האכיפה ומעלים את השאלה אם החוק מוצדק לאור הסיכויים הנמוכים לענישה אפקטיבית.

על רקע זה, חשוב לציין כי החוק קובע שני מסלולי דיווח אפשריים, למשטרה או לרשויות הרווחה. כפי שנראה, הרי שיחנו שוני בין המסלולים דבר המשליך על חשיבות ההיכרות עם כל אחת מן האפשרויות. כאשר מגיע הדיווח למשטרה, מוטלת עליה חובת היוועצות עם פקיד סעד וקבלת המלצה בנוגע להמשך פעולה במסלול הפלילי ולזימון חקירה. עם זאת, המשטרה אינה חייבת לפעול על-פי ההמלצה וההחלטה הסופית נותרת בידיה. כאשר מגיע הדיווח לגורם רווחה, נתונה בידי פקיד הסעד האפשרות שלא להעביר את המידע לטיפול המשטרה אלא לפנות לוועדת פטור שתחליט על המשך הטיפול במקרה. ועדת הפטור מורכבת מנציג פרקליט המחוז, קצין משטרה בדרגת רב-פקד ומעלה ופקיד סעד מחוזי והיא מוסמכת לבחון, בהתאם לקריטריונים שונים, האם לפטור את המקרה מפניה להליך משפטי. על פי רוב, פקיד הסעד ינהג בדרך זו ויפנה את המקרה לדיון בוועדת פטור במקרים בהם הוא סבור שדיווח למשטרה עלול לפגוע וליצור מצב בו רב הנזק על התועלת.

לוועדות הפטור חשיבות רבה כגורם מאזן מול המורכבויות השונות שמעוררת חובת הדיווח, אולם בפועל רק חלק קטן מן הפניות מועבר לבחינה של הוועדה. לשיטתי, נתון זה מעורר צורך בחשיבה מחודשת על מודל לפיו כל פניה המתקבלת בחובת דיווח, בין אם במשטרה או אצל גורמי הרווחה, תועבר לבחינה של ועדת פטור, שתפעל בהתאם לקריטריונים מוסדרים המעוגנים בנוהל ברור.

אם לסכם עד כה, הרי שחובת הדיווח שחוקקה לפני למעלה משני עשורים, הינה אחת החשובות והמשמעותיות ביותר בדרך לטיפול בתופעת ההתעללות בקטינים ותורמת לאיתור, זיהוי ומניעה של פגיעה מינית בילדים ובחסרי ישע, אולם, התהליך שהחל עם החקיקה לא הושלם ואנחנו נאבקות, לא פעם, עם המורכבות המיוחדת שהיא מעוררת. כך, בין היתר ניתן לומר כי הבחירה לכלול בחובת הדיווח רק מקרים של פגיעה שבוצעה על-ידי בן משפחה או אחראי אינה פשוטה כלל. ההגדרה המשפטית המעוגנת בחקיקה אינה כוללת פגיעות שבוצעו על-ידי זרים, וביניהם גם פושעים סדרתיים או פדופילים הפוגעים בילדות וילדים במרחב הציבורי, עליהם אין כיום חובה לדווח. זוהי בוודאי מציאות בעייתית ויש לפעול לשנותה. כיום עומדת הצעת חוק ממשלתית לתיקון כשל זה אולם זו טרם עברה.

חשוב לומר גם כי אין די בהטלת חובה משפטית על דיווח. לשיטתנו, על מנת לצקת תוכן ממשי בחובת הדיווח, יש לפעול להרחבת ההכשרה וההתמקצעות בנושא גבולותיה ומשמעויותיה של חובת הדיווח.

נתוני הרשויות הנחשפים בדו"ח זה, מצביעים על כשל אמיתי ועל תת-דיווח בנוגע לפגיעות בילדים למרות החקיקה, המתקדמת יחסית, בעניין. הסיבה לכך היא כי קיים קושי ממשי בזיהוי נכון של פגיעה. המציאות מלמדת, כי גם אנשי מקצוע הנתקלים בתסמינים כגון תחלואות שונות והתנהגויות נפוצות במקרים של טראומה ושל טראומה מינית ואינם מודעים לכך כי מקורן בפגיעה מינית.

נכון להיום, אין הוראה המחייבת אנשי מקצוע, מתחומים שונים, לעבור השתלמות או הכשרה ייעודית בנושא זיהוי ודיווח על התעללות בילדים, כתנאי לקבלת רישיון. לשיטתנו, מדובר בכשל אמיתי שכן גם להעדר ההכשרה יכולה להיות, כאמור, השפעה על תת-הדיווח ביחס להיקף התופעה. בנוסף, חשוב להבין כי הכשרה מקיפה עשויה לסייע גם בהיכרות והבנה של הרגישות הנדרשת בהתמודדות עם חובת הדיווח, לרבות מסלולי הדיווח השונים, כשחשיבות הדבר ברורה לאור הדילמות הערכיות שפורטו לעיל.

לאחרונה, הוגשה על-ידי חברת הכנסת מיכל רוזין הצעת חוק, שיזם איגוד מרכזי הסיוע, על-פיה יחויבו אנשי מקצוע מתחום הבריאות, הרווחה והחינוך בהכשרה ייעודית בנושא זיהוי ודיווח על התעללות בילדים כתנאי לקבלת רישיון מקצועי ולחידושו. ההצעה, שהוגשה גם בכנסת הקודמת, על-ידי חברות הכנסת רחל אדטו וציפי חוטובלי שעשויה לתרום משמעותית לטיפול בנושא, טרם אושרה, וטרם עברה את אישורה של ועדת השרים לענייני חקיקה. עד אשר (ואם) יתוקן המצב החוקי הקיים בכל הנוגע לגבולות חובת הדיווח ופעילותן של ועדות הפטור, ישנה חשיבות מיוחדת לשלב במסגרת השתלמות כזו גם את היתרונות בפניה לגורמי הרווחה. כך נצליח, אולי, לפרוץ את קשר השתיקה ולהביא למודעות רחבה יותר של התופעה בדרך זהירה ועדינה כמתחייב מעיסוק בתחום רגיש זה.

"אין יקר לאדם יותר מילדיו, ואין מעיק ומדאיג יותר מצרותיהם ומהמכשולים הניצבים בדרכם. וכשהצרות מכות בנו, הן בוחרות את הזמן שבו הפיתוי להיכנע להן הוא החזק ביותר, ורק חוסן נפשי ואומץ לב סוללים את הדרך אל חוף מבטחים"

רשימת מקומות הטיפול המסייעים להורים וילדים באזור ירושלים

מענה ראשוני לילדים עד גיל 18, שנפגעו פיזית, מינית או נפשית וכן טיפול במקרים של בגירים חסרי ישע שנפגעו.	02-6448844 *3200	בית לין – המרכז להגנת הילד
ייעוץ והדרכה לילדים עד גיל 18. ללא תשלום. לתושבי דרום העיר וגוש עציון.	02-5633759 02-5663591	תחנת החי"ש – התחנה לטיפול בילד ובנוער
ייעוץ והדרכה לילדים עד גיל 18. ללא תשלום. לתושבי דרום העיר וגוש עציון.	02-5671767 02-5663638	תחנת משמר העם
טיפול בבנות ובני-נוער מיועד לגילאים 13-21.	02-6252529 02-6232747	יחידה לטיפול במתבגרים
פסיכותרפיה, טיפול התנהגותי קוגניטיבי, טיפול תרופתי, התערבויות משפחתיות והדרכת הורים. צוות התערבויות בשעת משבר. כולל אשפוז יום לבני/ות 12-18.	02-6235059/4	מרפאה פסיכיאטרית לילדים ונוער, הדסה עין-כרם
שירות ציבורי בחינם. כולל צוות חרדי. מגן חובה עד כיתה י"ב.	02-5710669	שפ"ח – שירות פסיכולוגי חינוכי משרד החינוך
מרכזים טיפוליים. מרכז לטיפול בפגיעות מיניות בילדים ובמבוגרים שנפגעו בילדותם. תמיכה, שיקום, טיפול פרטני וקבוצתי, קבוצות תמיכה להורי ילדים שנפגעו מינית.	02-6333360 02-6333345	מיט"ל – מרכז לטיפול בפגיעות מיניות בילדים (עמותת "בית לכל ילד")
אגף טיפולי בתוך המרכז הישראלי לטיפול בפסיכו-טראומה: התערבויות קצרות וארוכות טווח במשבר ומצבי חרדה.	02-6449666	מטי"ב (מרכז לטיפול בטראומה)
מכון לטיפול פרטני ומשפחתי הכולל יחידת טראומה שבתוכה צוות שמתמחה בפגיעה מינית.	02-6251390	שילוב
חלק מהיחידה הפסיכיאטרית לילדים ולמתבגרים במימון משרד הבריאות.	02-5844457	מרכז טראומה הר הצופים
טיפול באנגלית לבני-נוער בסיכון ממוצא אנגלוסקסי בגילאי 13-21.	02-6246265	צומת – Crossroad לנוער אנגלוסקסי

את/ה לא לבד

קווי החירום של מרכזי הסיוע פועלים 24 שעות ביממה

1202 לנשים, 1203 לגברים

מרכז סיוע לנשים דתיות ובאמהרית 02-6730002

מרכז סיוע לגברים דתיים 02-5328000

מרכזים טיפוליים ארציים לילדים ובני-נוער

ילדים עד גיל 18 זכאים לטיפול נפשי חינם מהמדינה.

ברחבי הארץ קיימים מרכזי טיפול שונים.

ניתן לקבל את רשימת המרכזים בפניה לקווי החירום הארציים של מרכזי הסיוע.

אל"י – האגודה להגנת הילד	03-6091920	ילדים ונוער שעברו פגיעה פיזית, מינית, רגשית או הזנחה בתוך המשפחה. מבוגרים שחוו פגיעה בילדותם.
על"ם – הקו החם להתנהגויות מיניות של ילדים	04-8715140 1-800-22-39-66	קו חם לסיוע בזיהוי התנהגות מינית חריגה וטיפול בילדים.
אב"י – האגודה הבינלאומית לזכויות הילד	02-5633003 02-6223503	סיוע וייצוג משפטי לקטינים וייעוץ בנושאי זכויות הילד.
המועצה הלאומית לשלום הילד	02-6780606	מידע, ייעוץ, הכוונה וליווי לקטינים, הורים ואנשי מקצוע.
דלת פתוחה	04-851-0739 03-510-1511	ייעוץ, מידע והדרכה בנושא מין ומיניות.

רשימת מקומות הטיפול המסייעים להורים וילדים באזור תל אביב

מכון רם – ארגמן	03-6206210	טיפול פרטני, זוגיים, משפחתיים, הדרכת הורים – לצד טיפולים קבוצתיים, קבוצות לימוד והכשרות מקצועיות.
בית אמיתי – של עמותת על"ם	054-9773403	מרכז לנערות וצעירות שעברו פגיעה מינית. מציע מסגרת לתמיכה וטיפול ללא תשלום.

רשימת מקומות הטיפול המסייעים להורים וילדים באזור הדרום

מרכז ענב"ל באר שבע	08-6417301	טיפול בילדים ובילדות עד גיל 18 אשר חוו פגיעה מינית. לתושבי באר שבע, נתבות, אופקים, קרית גת, דימונה.
מועצה אזורית שער הנגב – מרכז חוסן	08-6621333	טיפול בטראומה לילדים.
מרכז ההגנה בבאר שבע	08-6442804	ליווי, אבחון וסיוע לילדים נפגעי התעללות ולמשפחותיהם.
מרכז טל בבאר שבע	08-6408300	מעניק טיפול פסיכולוגי לילדים והדרכת הורית.

מרכזים טיפוליים לילדים ובני-נוער באזור השרון

רימונים – מרכז לטיפול בילדים ונוער נפגעי תקיפה מינית	077-5060031	טיפול, הדרכת הורים, טיפולים משפחתיים.
מכון מודע – כ"ס	09-7655730	מרכז טיפולי קליני לילדים ומבוגרים. אפשרות גם לטיפול משפחתי.

רשימת מקומות הטיפול המסייעים להורים וילדים באזור השפלה

מאור	08-9302638	מרכז להדרכת הורים ולאיתור וטיפול בילדים מתחת לגיל 18 שעברו פגיעה מינית.
שירות פסיכולוגי חינוכי ברחובות	08-9392850	מענה פסיכולוגי לילדים ובני-נוער נפגעות ונפגעי תקיפה מינית.

רשימת מקומות הטיפול המסייעים להורים וילדים באזור חיפה, הקריות וחוף הכרמל עד חדרה

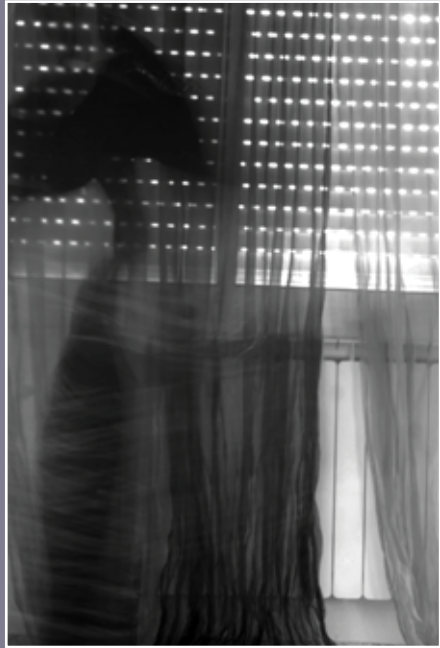
רימונים – מרכז לטיפול בילדים ונוער – נפגעי תקיפה מינית	077-506-0031	טיפול, הדרכת הורים, טיפולים משפחתיים.
מרכז פעימות, חיפה	04-820-0512	טיפול בילדים ובני-נוער נפגעי תקיפה מינית וייעוץ להוריהם.
"לאורך הדרך" מרכז רב-תחומי לחינוך, ייעוץ וטיפול	04-912-9547	טיפול בנפגעי פגיעות מיניות ובפוגעים מינית, טיפול בבעיות של תפקוד מיני. התמחות בטיפול באנשים עם מוגבלויות.
מרכז שלום הילד	04-837-8081	מרכז טיפולי לילדים עד גיל 6.
מכון הלכה	04-867-8758	טיפול באומנויות, בחיות ופסיכותרפיה, ריפוי בעיסוק ופיזיותרפיה, חדר סנוולין. טיפול גם בקשיי למידה.
	04-866-4730	לאוכלוסייה דתית, חרדית וחילונית מכל הדתות. טיפול בילדים ובנשים.

רשימת מקומות הטיפול המסייעים להורים וילדים באזור העמקים

על"ם עפולה	077-765-2778	טיפול בילדים ובבני-נוער עד גיל 18 שנפגעו מינית. אבחון וטיפול בילדים בעלי התנהגויות מיניות לא מותאמות ופוגעניות.
-------------------	--------------	---

רשימת מקומות הטיפול המסייעים להורים וילדים באזור הגליל המערבי

מרכז כרם, כרמיאל	04-902-7701	טיפול בילדים עד גיל 18 שנפגעו מינית. אבחון וטיפול בילדים בעלי התנהגויות מיניות לא מותאמות ופוגעניות.
-------------------------	-------------	--

7

1

10

8

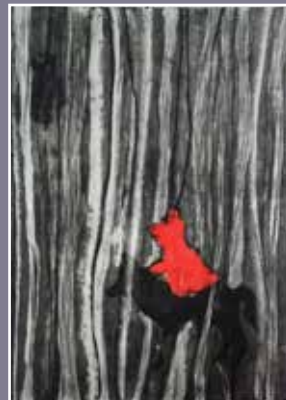
9

3

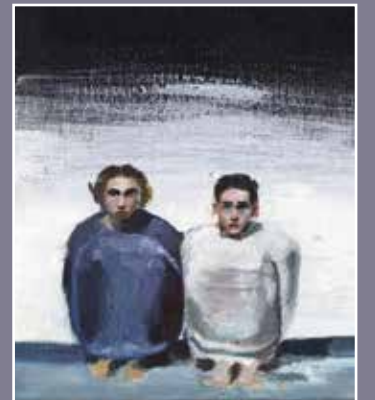
2

6

5

4

הדימויים בחוברת זו לקוחים מתוך התערוכה

'איפה היית כשזה קרה'

אוצרת ומפיקה: חגית גאון

התערוכה תתקיים בגלריה 'זההזהה – גלריה לאדריכלות',

בנמל תל-אביב, במרס 2014.

- 1. חנה דהן פלייסינג**
"דיוקן עצמי", 2010
טכניקה מעורבת על תצלום,
20x20 ס"מ
- 2. חנה דהן פלייסינג**
"האישה בצהוב", 2011
ציור אקריליק על נייר,
10x15 ס"מ
- 3. חוה פוליבודה**
"שקופה", 2013
צבע מים על נייר,
17x23 ס"מ
מתוך סדרה של 10 עבודות
- 4. גל כהן**
"I Judged The Book By Its Cover"
2011
בהשראת תצלום של חנה יפמן,
שמן על בד, 20x20 ס"מ
- 5. שרון פפאי**
"אמא, גם שתיקתך כאבה
דבר", 2013
טכניקה מעורבת
על בד, 90x60 ס"מ
- 6. לילי פישר**
"דהירה באדום", 2013
תחריט ואקוויטינטה,
30x40 ס"מ
- 7. חנה דהן פלייסינג**
"דיוקן עצמי", 2009
תצלום, 20x30 ס"מ
- 8. חנה דהן פלייסינג**
"הילדה באדום", 2011
טכניקה מעורבת על קנווס,
30x30 ס"מ
- 9. חנה דהן פלייסינג**
"ללא כותרת", 2009
חיתוך ברזל, 70x50 ס"מ
- 10. חוה פוליבודה**
"דיוקן", 2012
רישום, אקריליק וסריקות
מודבק על 4 בדים